



ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ E-LEARNING ΣΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Ε/01112

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΡΕΤΑΛΗΣ ΣΥΜΕΩΝ

**ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ E-LEARNING ΣΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΑΠΟΣΤΑΦΗΝΙΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	5
Η ΕΞ΄ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	5
1.1. ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ...9	
1.2 ΜΑΘΗΣΗ ΜΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΜΕΣΑ (E-LEARNING)	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	18
Η ΕΞ΄ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	18
2.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	18
2.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	19
2.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	44
Η ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ	44
3.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	44
3.2 Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΙΣ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ	48
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	53

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Την τελευταία δεκαετία η εξ αποστάσεως εκπαίδευση αναπτύσσεται αλματωδώς. Ο όρος **Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (ΕξΑΕ)** αφορά κάθε μορφή εκπαίδευσης που μπορεί να εφαρμοστεί σε όλα τα επίπεδα τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης στην οποία εκπαιδευτικός και εκπαιδευόμενος βρίσκονται συνεχώς ή κατά διαστήματα σε διαφορετικούς χώρους. Η μορφή αυτής της εκπαίδευσης έχει εξελιχθεί, σε αντιστοιχία με τα εκπαιδευτικά μέσα που χρησιμοποιούνται και όπως αυτά εξελίσσονται, από την έντυπη μορφή, στην εκπαιδευτική τηλεόραση, έως τις σημερινές αλληλεπιδραστικές τεχνολογίες (Keegan, 2001).

Όπως παρουσιάζεται σήμερα η εξ αποστάσεως εκπαίδευση προϋποθέτει το φυσικό διαχωρισμό μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων, η επικοινωνία των οποίων γίνεται με τη βοήθεια των υπολογιστών (δίκτυα, διαδίκτυο), ή τηλεφωνικά ή και δι' αλληλογραφίας αλλά και με κάθε άλλο διαθέσιμο μέσο και με τη χρήση πόρων που παρέχονται με εκπαιδευτικά πακέτα. Αρκετά μοντέλα της εκπαίδευσης από απόσταση περιλαμβάνουν και φάσεις φυσικής παρουσίας σε προκαθορισμένους χώρους εκπαιδευτών και μαθητευομένων (Keegan, 2001).

Η παρούσα εργασία έχει στόχο να μελετήσει την εξ' αποστάσεως εκπαίδευση με ηλεκτρονικά μέσα, τόσο σε επιχειρήσεις όσο και σε φροντιστήρια Μέσης εκπαίδευσης και συγκεκριμένα στους εκπαιδευτικούς της Μέσης εκπαίδευσης.

ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΕΝΝΟΙΩΝ

Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών

Οποιοσδήποτε αλλαγές στο σχολείο προϋποθέτουν αλλαγή στάσεων, διαθέσεων και τρόπων συμπεριφοράς των εκπαιδευτικών με παράλληλη απόκτηση νέων ικανοτήτων. Επειδή οι αλλαγές γίνονται, μόνο αν το πνεύμα τους διαπερνάει ολόκληρο το σχολείο πρέπει να απευθύνεται σε όλο το προσωπικό. Επιτυχημένα προγράμματα επιμόρφωσης είναι εκείνα που συνδέονται άμεσα με το πρόγραμμα του σχολείου (Καψάλης, 2005).

Εκπαίδευση εκπαιδευτικών

Με τον όρο εκπαίδευση νοείται η διαδικασία της μάθησης με την οποία επιδιώκεται ο εκπαιδευτικός να αποκτήσει γνώσεις, τεχνικές δεξιότητες και να αναπτύξει στάσεις και συμπεριφορές που θα τον κάνουν πιο αποτελεσματικό στη δουλειά του¹. Η ανάπτυξη ανθρωπίνων πόρων είναι μια διαδικασία μάθησης, όμως έχει μεγαλύτερο χρονικό ορίζοντα και σκοπός της είναι ο εκπαιδευτικός να αποκτήσει γνώσεις που θα τις χρησιμοποιήσει στο μέλλον, σε αντικείμενα πιο περίπλοκα και με περισσότερες ευθύνες.

Μάθηση με ηλεκτρονικά μέσα (eLearning)

Η μάθηση με ηλεκτρονικά μέσα (eLearning) ορίζεται ως η οποιαδήποτε χρήση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών (ΤΠΕ) αξιοποιώντας ιδιαίτερα και το διαδίκτυο και τις υπηρεσίες του, με στόχο την δημιουργία εμπειριών μάθησης με απώτερο σκοπό την απόκτηση νέων γνώσεων, δεξιοτήτων και την αλλαγή στάσεων ή αντιλήψεων σε μια ομάδα στόχο (Καμπουράκης & Λουκής, 2006).

Τι εννοούμε όμως ακριβώς όταν χρησιμοποιούμε τον όρο e-learning; Διάφοροι θεωρητικοί (Jarvis, 2004, Keegan, 2001, Λιοναράκης, 2002), χρησιμοποιούν το συγκεκριμένο όρο με διαφορετική σημασία κάθε φορά.

¹ Zalman R.G(1999), The basics of In-House Skills Training, H.R Magazine, σελ 74-78

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΕΞ' ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Τα κύρια χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης από απόσταση, προσδιορίζονται ως εξής (Keegan, 2001: 74-75)

- ✚ Είναι μια μέθοδος εκπαίδευσης που εφαρμόζεται σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης.
- ✚ Ο εκπαιδευόμενος είναι απομακρυσμένος από τον εκπαιδευτή του, αλλά καθοδηγείται και υποστηρίζεται από αυτόν μέσω διαφόρων μέσων επικοινωνίας (αμφίδρομη επικοινωνία).
- ✚ Χρησιμοποιείται ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό.
- ✚ Γίνεται συστηματική υποστήριξη του εκπαιδευόμενου.
- ✚ Αξιοποιούνται οι νέες τεχνολογίες και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης τόσο για την παρουσίαση του εκπαιδευτικού υλικού, όσο και για ορισμένες μορφές επικοινωνίας μεταξύ του μαθητευόμενου και του εκπαιδευτή.

Οι παιδαγωγικές στρατηγικές, δηλαδή, η επιλογή των διδακτικών στρατηγικών και των μέσων τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία αποτελεσματικής εκπαίδευσης, διακρίνονται σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες, βασισμένες στον τρόπο αλληλεπίδρασης μεταξύ των εκπαιδευόμενων και εκπαιδευόμενων-εκπαιδευτή (Παντάνα-Ρόκου, 2002α):

- ✚ **Ένας μόνος του (1-).** Ο εκπαιδευόμενος είναι αυτοδιδασκόμενος. Μόνη αλληλεπίδραση είναι από και προς τις πηγές πληροφοριών και γνώσης που υπάρχουν στο δίκτυο-διαδίκτυο.
- ✚ **Ένας προς έναν (1-1).** Αυτές οι μορφές εκπαίδευσης χαρακτηρίζονται από εξατομικευμένες οδηγίες και εκπαίδευση.
- ✚ **Ένας προς πολλούς (1-n).** Οι μαθητευόμενοι, καθένας ξεχωριστά, απευθύνονται προς περισσότερους του ενός ειδικούς, σε μια δεδομένη περιοχή ενδιαφερόντων.

✚ **Πολλοί προς πολλούς (n-n).** Όλοι οι μαθητευόμενοι έχουν την ευκαιρία να πάρουν το λόγο απευθυνόμενοι προς όλους.

Η εξέλιξη των νέων τεχνολογιών οδήγησε στην αναζήτηση τρόπων χρησιμοποίησης τους στην εκπαίδευση. Αυτό με τη σειρά του οδήγησε σε νέες διδακτικές στρατηγικές όπως είναι η διερευνητική μάθηση (exploratory learning), η προσομοίωση δυναμικών περιβαλλόντων (simulation of dynamic environments), η συνεργατική μάθηση (collaborative learning) κ.α. (Παντάνα-Ρόκου, 2002α).

Ενδεικτικά, μερικές εκπαιδευτικές στρατηγικές που χρησιμοποιούνται στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αναφέρονται κυρίως σε αναπροσαρμογή γνωστών διαδικασιών από το **μοντέλο της Αιόβα (Iowa Model)**, το οποίο προσπαθεί να αναπαράγει πιστά, χρησιμοποιώντας όλες τις δυνατότητες των νέων τεχνολογιών και σε μακρινή απόσταση, την τυπική διδασκαλία σε αίθουσα. Η **Πυραμίδα**, ένα σύστημα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που υλοποιήθηκε στην Γαλλία, στηρίζεται στην περιμετρική, σε απόσταση 200 χιλιομέτρων από το Παρίσι, ανάπτυξη αιθουσών, οι οποίες συνδέονται με δίκτυο και αποτελούν κέντρα βίντεο-συνδιάσκεψης. Έτσι δίνεται η δυνατότητα ταυτόχρονης παρακολούθησης μαθημάτων και αλληλεπίδρασης, με τη μορφή συνομιλίας σε πραγματικό χρόνο με τον καθηγητή (Παντάνα-Ρόκου, 2005).

Στην εκπαίδευση από απόσταση σήμερα χρησιμοποιούνται δύο βασικά παιδαγωγικά σενάρια (Παντάνα-Ρόκου, 2002α):

✚ **διδασκαλοκεντρικό.** Σε αυτό ο εκπαιδευτικός καθορίζει όλα τα σχετικά με την εκπαίδευση ζητήματα: περιεχόμενο, μορφή παρουσίασης, διαδικασία εκτέλεσης της διδασκαλίας.

✚ **μαθητοκεντρικό.** Σε αυτό ο εκπαιδευόμενος έχει μεγαλύτερη ή μικρότερη δυνατότητα επιλογής διαδρομών και μέσων από αυτές που έχουν προκαθοριστεί. Εδώ έχουμε την άμεση καθοδήγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας από τους υπολογιστές.

Ολοκληρώνοντας αυτή την αναφορά στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ένας σημαντικός θεωρητικός της εκπαίδευσης από απόσταση ο Holmberg (1989 οπ. αν. στο Παντάνα-Ρόκου, 2002α), τη θεωρεί μορφή κατευθυνόμενης διδακτικής συζήτησης και πιστεύει ότι υπάρχουν επτά προϋποθέσεις για αυτή (Παντάνα-Ρόκου, 2002α):

- ✚ Σχεδιασμός και οδηγίες είναι απαραίτητες για την οργάνωση της μελέτης.
- ✚ Η άσκηση πρέπει να προσφέρει διανοητική ευχαρίστηση.
- ✚ Ένα κλίμα συζήτησης πρέπει πάντα να υιοθετείται στην εκπαίδευση από απόσταση.
- ✚ Χρειάζεται σωστά αναπτυγμένο υλικό αυτοδιδασκαλίας.
- ✚ Η ατμόσφαιρα, το γλωσσικό ύφος και οι κανόνες πρέπει να ευνοούν τη φιλική συζήτηση.
- ✚ Το μήνυμα που λαμβάνει ο εκπαιδευόμενος πρέπει να έχει ύφος συζήτησης, να είναι καταληπτό και να απομνημονεύεται εύκολα.
- ✚ Να δημιουργείται μια προσωπική σχέση ανάμεσα στον εκπαιδευτή και στον εκπαιδευόμενο.

Η προσέγγιση του Holmberg (2003), είναι περισσότερο ανθρωπιστική αλλά θα πρέπει να αλλάξει το ύφος ολόκληρης της ακαδημαϊκής εκπαίδευσης, ενώ ταυτόχρονα και οι συγγραφείς των εγχειριδίων ανοικτής εκπαίδευσης είναι απαραίτητο να εκπαιδευτούν συστηματικά προκειμένου να διασφαλιστεί ότι κατανοούν απόλυτα τις ανάγκες των αναγνωστών τους.

Αντίστοιχα υπάρχει και η θεώρηση του Peters (1983 οπ. αν. στο Jarvis, 2003) που είναι λιγότερο ανθρωπιστική από εκείνη του Holmberg η οποία θεωρεί την εξ αποστάσεως εκπαίδευση: εκλογικευμένη μορφή βιομηχανικής παραγωγής, καταμερισμό εργασίας, με κάθε άτομο στην ομάδα που διαμορφώνει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα να έχει διαφορετικό ρόλο στην παραγωγή και διάχυση της γνώσης και εκμηχάνιση αφού η διάχυση της γνώσης επιτυγχάνεται μέσα από γραμμή παραγωγής, μαζική παραγωγή αφού δεν υπάρχει θεωρητικά όριο στον αριθμό αντιτύπων του υλικού του προγράμματος που μπορούν να παραχθούν ή των εκπαιδευόμενων που θα συμμετάσχουν στο πρόγραμμα μετά την παραγωγή του. Τη θεωρεί επιπλέον διαδικασία τυποποίησης και απαρχή ενός μονοπωλίου της εκπαιδευτικής αγοράς (Jarvis, 2003).

Η εξέλιξη της εκπαίδευσης από απόσταση επιτρέπει την ιστορική κατηγοριοποίηση της σε **τρεις γενιές**, ανάλογα με τα μέσα και τα χαρακτηριστικά επικοινωνίας που χρησιμοποιήθηκαν (Ράπτης, 1999). Η πρώτη γενιά αφορά την

εκπαίδευση με αλληλογραφία. Η δεύτερη γενιά, αναπτύχθηκε από το 1960 και ολοκληρώνει τη χρήση εκτυπωμένου υλικού με την ασύρματη ή ενσύρματη τηλεόραση, με κασέτες βίντεο και ήχου και μέχρι ως ένα βαθμό με υπολογιστές. Η τρίτη γενιά, χρησιμοποιεί, ολοκληρωμένη υποστήριξη υπολογιστών. Σε αυτήν εισάγονται σταδιακά οι νέες Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) με κεντρικό σημείο την έλευση του διαδικτύου (Internet). Το διαδίκτυο, το οποίο αποτελεί ένα σύνολο σύγχρονων τεχνολογιών, χρησιμοποιείται πλέον ευρέως και η έλευση του εισήγαγε νέα δεδομένα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι υποστηρικτές της ισχυρίζονται ότι ανανεώνει την εκπαίδευση μέσω υπολογιστών γιατί δίνει την δυνατότητα διαρκούς ανανέωσης του εκπαιδευτικού υλικού και μιας ευέλικτης δομής που επιτρέπει την εξατομικευμένη μάθηση. Επιπλέον καθιστά ασήμαντη την γεωγραφική παράμετρο δίνοντας την δυνατότητα συμμετοχής σε ένα πληθυσμό, ανεξάρτητα τόπου και χρόνου που μπορεί να μην είναι καν ομοιογενής.

Το διαδίκτυο (Internet) χρησιμοποιείται για την παροχή εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, με δύο τρόπους (Λιοναράκης, 2005):

- ✚ **συμπληρωματικά**, δηλαδή ως μέθοδος που συνδυάζεται με την παραδοσιακή διδασκαλία,
- ✚ και **αποκλειστικά**, δηλαδή ως κύρια και μοναδική μέθοδος παροχής εκπαίδευσης.

Υπάρχουν πάρα πολλές προσπάθειες και εφαρμογές παροχής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω διαδικτύου συμπληρωματικά είτε αποκλειστικά στο εξωτερικό.

Είναι σημαντικό να τονιστεί πως ενώ στις περισσότερες χώρες της Δυτικής Ευρώπης η εξ αποστάσεως εκπαίδευση καθιερώθηκε και συμπλήρωσε ένα ήδη δομημένο σύστημα διδασκαλίας και μάθησης, στη χώρα μας έγινε ακριβώς το αντίθετο: η εξ αποστάσεως εκπαίδευση εισήχθη ως ένα δομημένο σύστημα παιδαγωγικών αντιλήψεων και άρχισε να δίνει απαντήσεις σε καίρια παιδαγωγικά ερωτήματα σχετικά με την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού, την αξιολόγηση, τις διαδικασίες διδασκαλίας και μάθησης (Λιοναράκης, 1999). Οι παραπάνω προβληματισμοί που εγείρονται, σαφώς, καταδεικνύουν τη σχέση της εξΑΕ τόσο με την εκπαίδευση, όσο και με τα παιδαγωγικά.

Ειδικότερα, η εξ αποστάσεως εκπαίδευση, άρρηκτα συνδεδεμένη τόσο με την «εκπαίδευση» και την «κατάρτιση», όσο και με τα παιδαγωγικά, ξεκίνησε αρχικά ως

οργάνωση σπουδών μερικής φοίτησης, συνέχισε με την αλληλογραφία μέσω ταχυδρομείου με ήδη δοκιμασμένα συμβατικά βιβλία, χρησιμοποίησε το ραδιόφωνο, την τηλεόραση, το τηλέφωνο και τα τελευταία χρόνια υιοθέτησε όλες σχεδόν τις μορφές της σύγχρονης τεχνολογίας: από κινητά τηλέφωνα και ηλεκτρονικούς υπολογιστές, μέχρι δορυφόρους (Keegan, 2001).

Χρησιμοποιήθηκε και χρησιμοποιείται ως σύνεργο για μορφές ευέλικτης μάθησης, εκπαίδευσης, κατάρτισης και επιμόρφωσης ενηλίκων (Βεργίδης, κ.α., 1998). Δεν μπορεί, όμως, σε καμιά περίπτωση η εξ αποστάσεως εκπαίδευση να θεωρηθεί πανάκεια, παρά το γεγονός πως έρχεται να καλύψει κενά που έχουν καταγραφεί από τις συμβατικές εκπαιδευτικές πρακτικές (Καρούλης, 2000). Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως φιλοσοφία εστιάζοντας στη δημιουργία εκπαιδευτικών ευκαιριών και ελεύθερης πρόσβασης καλείται χωρίς να δρα ανταγωνιστικά με το παραδοσιακό σύστημα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης να αποτελέσει μια αξιόπιστη, εναλλακτική πρόταση στην επιθυμία πρόσβασης τόσο στο Πανεπιστήμιο, όσο και στην επιμόρφωση και κατάρτιση γενικότερα. Ο Spencer (οπ. αναφ. στο Λιοναράκης, & Λυκουργιώτης, 1999), εύστοχα τονίζει, επισημαίνοντας πως ο όρος «εξ αποστάσεως» δεν νομιμοποιεί την Ανοικτή Παιδεία ως κάτι εντελώς ξένο και διαφορετικό από τη συμβατική εκπαίδευση, πως η έννοια Ανοικτή Εκπαίδευση αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σύστημα είναι περισσότερο προσβάσιμο από το παραδοσιακό, έχοντας όμως τους ίδιους ή παρεμφερείς εκπαιδευτικούς στόχους.

1.1. ΛΟΓΟΙ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Οι σύγχρονες κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις και ανακατατάξεις, καθώς και η τεχνολογική και επιστημονική έκρηξη που συντελείται υπαγορεύουν την ανάγκη για διαρκή επιμόρφωση και κατάρτιση. Μαθητεύομενοι, αποκλεισμένοι για διάφορους λόγους από τα συμβατικά Πανεπιστήμια, με κοινά, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (ενήλικες, με οικογενειακές και επαγγελματικές υποχρεώσεις, με ελάχιστο χρόνο διαθέσιμο για σπουδές) έχουν πλέον τη δυνατότητα πρόσβασης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και περαιτέρω επαγγελματικής και προσωπικής ανέλιξης, μέσω των νέων τεχνολογιών που προσφέρει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (European Commission 2001).

Η ανάγκη λοιπόν εισαγωγής, ανάπτυξης και καταξίωσης εναλλακτικών και ευέλικτων συστημάτων εκπαίδευσης προέκυψε από μια σειρά εμφανών περιορισμών που θέτει το ελληνικό συμβατικό σύστημα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Η εξ' αποστάσεως εκπαίδευση επιπλέον, στα πλαίσια της συστημικής προσέγγισης της εκπαίδευσης και της παροχής γνώσης, σε καμιά περίπτωση, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί μια αποσπασματική, «ευκαιριακή» εναλλακτική επιλογή. Η εξ' αποστάσεως εκπαίδευση (distance education) αποτελεί τη θεμελιώδη μέθοδο των ανοικτών συστημάτων εκπαίδευσης και ταυτόχρονα το σημείο απόκλισης και διαφοροποίησης από τα συμβατικά. Οι παγκόσμιες οικονομικές και κοινωνικές εξελίξεις, η σύγκλιση των εκπαιδευτικών συστημάτων, το θέμα της ανταγωνιστικότητας στην εκπαίδευση (Λισαβόνας, 2000), η αναγκαία μετάβαση από την Κοινωνία της Πληροφορίας στην Κοινωνία της Γνώσης (Σύνοδος Υπουργών Παιδείας, 2003), η ταχύτητα παλαιώσης της γνώσης, η απίστευτη τεχνολογική και επιστημονική έξαρση, η απομυθοποίηση απόψεων και ιδεών καθιστούν πλέον μονόδρομο την ανάγκη για δια βίου μάθηση, η οποία επιτυγχάνεται κυρίως μέσω της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης. Τρεις γενικοί στόχοι αναγνωρίζονται στο τελικό κείμενο της έκθεσης του εκπαιδευτικού Συμβουλίου της Ευρώπης, οι οποίοι συνοψίζονται στα εξής σημεία (European Commission 2001):

α) αύξηση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης και των συστημάτων κατάρτισης στην Ε.Ε.

β) διευκόλυνση της πρόσβασης σε όλα τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης και

γ) άνοιγμα των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτιση σε όλους τους πολίτες (European Commission 2001). Καθίσταται, επομένως, σαφές πως οι συνθήκες, σήμερα περισσότερο από ποτέ, είναι άκρως ευνοϊκές για μια ευέλικτη, εξ' αποστάσεως εκπαίδευση, προσαρμοσμένη στα σύγχρονα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα, η οποία ξεπερνώντας τις όποιες δικές της αδυναμίες και αίροντας τους περιορισμούς του συμβατικού Τριτοβάθμιου συστήματος μπορεί να μετουσιώσει σε πράξη τα χαρακτηριστικά και τη φιλοσοφία της. Αξίζει να επισημάνουμε στο σημείο αυτό πως οι περιορισμοί που θέτει το παραδοσιακό σύστημα εκπαίδευσης στη χώρα μας είναι σαφώς περισσότεροι συγκριτικά με το εκπαιδευτικό σύστημα άλλων χωρών περισσότερο προηγμένων στον τομέα των εκπαιδευτικών θεσμών (Λιοναράκης, &

Λυκουργιώτης , 1999). Επομένως, τίθεται επιτακτική η ανάγκη στροφής σε ευέλικτες, συμπληρωματικές μορφές προσφοράς της εκπαίδευσης.

Οι παράγοντες που καθιστούν επιτακτική την ανάγκη ανάπτυξης συστημάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι:

Οικονομικές εξελίξεις

Οι κυριότερες οικονομικές εξελίξεις που δημιουργούν την ανάγκη ανάπτυξης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι οι εξής (Βεργίδης κ.α., 1998):

✚ Το κόστος εργασίας και το μορφωτικό επίπεδο των εργαζομένων. Ο εκσυγχρονισμός της οικονομίας, με σχετικά υψηλό κόστος εργασίας, απαιτεί την ανανέωση των μεθόδων εργασίας και του τεχνολογικού εξοπλισμού των επιχειρήσεων και την άνοδο της παραγωγικότητας.

Τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά των εξ αποστάσεως συστημάτων εκπαίδευσης ανταποκρίνονται στο σκοπό της ριζικής βελτίωσης του επιπέδου εκπαίδευσης των εργαζομένων.

✚ Η γυναικεία απασχόληση. Η είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας και γενικότερα η αύξηση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού εξαιτίας της απασχόλησης των γυναικών, δημιουργεί αντίστοιχη αύξηση της ζήτησης εκπαιδευτικών ευκαιριών. Οι γυναίκες δεν βλέπουν πια την εργασία σαν περιστασιακή δραστηριότητα, αλλά ως επαγγελματική σταδιοδρομία. Οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης των γυναικών τους παρέχουν τον αναγκαίο χρόνο για την συμμετοχή τους σε διάφορα προγράμματα και κύκλους σπουδών που θα μπορούσε να προσφέρει ένα εξ αποστάσεως σύστημα εκπαίδευσης (Λιοναράκης, 2005).

✚ Οι τάσεις στην απασχόληση και η ραγδαία ανάπτυξη της επιστήμης. Ο εκσυγχρονισμός του πρωτογενή τομέα της οικονομίας απαιτεί την εκπαίδευση των εργαζομένων στον τομέα αυτό. Οι εργαζόμενοι στις υπηρεσίες πρέπει να έχουν σχετικά υψηλό μορφωτικό επίπεδο και έτσι αυξάνεται η ζήτηση εκπαιδευτικών ευκαιριών ,αφού αυξάνεται και ο αριθμός των θέσεων στον τριτογενή τομέα (Dunn, 1968).

Οι οικονομικές εξελίξεις συνοδεύονται από κοινωνικές ανακατατάξεις που κάνουν ακόμα πιο μεγάλη την ανάγκη δημιουργίας θεσμών που να ανταποκρίνονται

στην ζήτηση εκπαιδευτικών ευκαιριών. Κάποιες από τις κοινωνικές αυτές ανακατατάξεις είναι (Λιοναράκης, & Λυκουργιώτης, 1999):

✚ Η πυρηνική οικογένεια η οποία έχει γενικευτεί και ο ρόλος της γυναίκας που έχει αλλάξει ριζικά. Η αυξανόμενη υπογεννητικότητα έχει ως αποτέλεσμα την γήρανση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Οι ραγδαίες αλλαγές στην παραγωγή και στην κατανάλωση δημιουργούν την ανάγκη διεύρυνσης των εκπαιδευτικών θεσμών.

✚ Ο κίνδυνος αφομοίωσης των Ελλήνων της δεύτερης και τρίτης γενιάς που κατοικούν μόνιμα στις Η. Π. Α., την Αυστραλία, τον Καναδά και σε άλλες χώρες, είναι σαφής. Ένα σύστημα εξ αποστάσεως Εκπαίδευσης μπορεί να συμβάλλει στην αντιμετώπιση του κινδύνου της αφομοίωσής τους σε έναν άλλο τρόπο ζωής και στην εξαφάνιση των εθίμων τους.

Βλέπουμε λοιπόν ότι η Εκπαίδευση από Απόσταση παρέχει ένα πλαίσιο, το οποίο δίνει λύσεις σε πολλές περιπτώσεις και για αυτόν τον λόγο έχει αυξηθεί η αναγκαιότητα της ανάπτυξης Ιδρυμάτων Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.

1.2 ΜΑΘΗΣΗ ΜΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ ΜΕΣΑ (E-Learning)

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια τεράστια διάδοση των διαφόρων μορφών μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning), η οποία προβλέπεται να λάβει ακόμη ταχύτερους ρυθμούς τα επόμενα χρόνια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) θεωρεί τη μάθηση με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) ως στρατηγικής σημασίας για την πρόοδό της προς την Κοινωνία της Πληροφορίας (ΚτΠ), για αυτό και ένας από τους βασικότερους άξονες δράσης (action) του Προγράμματος eEurope 2005 ήταν η ανάπτυξη της μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) στον ευρωπαϊκό χώρο. Σημαντική επίσης είναι η επιστημονική έρευνα που διεξάγεται διεθνώς στο χώρο της μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) από ερευνητικές ομάδες που συνδυάζουν στοιχεία των επιστημών της πληροφορικής και των επικοινωνιών με στοιχεία της γνωσιακής επιστήμης με στόχο (COM, 2002, IDC, 2002, Καμπουράκης & Λουκής, 2006) Οι τομείς της έρευνας αφορούν:

✚ στη βελτίωση των μεθόδων και διαδικασιών μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning),

- ✚ στην ανάπτυξη νέων τρόπων χρήσης των τεχνολογιών πληροφορικής για την εκπαίδευση και κατάρτιση,
- ✚ και στην καλύτερη κατανόηση των κατηγοριών και μορφών εκπαίδευσης για τις οποίες είναι κατάλληλη η χρήση τεχνολογιών και διαδικασιών μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) καθώς επίσης και των κατηγοριών και μορφών εκπαίδευσης για τις οποίες καταλληλότερη είναι η χρήση των μεθόδων της συμβατικής εκπαίδευσης.

Οι κυριότεροι λόγοι και παράγοντες που ευνοούν σήμερα την ανάπτυξη της μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) και τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξής της σύμφωνα με τους Hamalainen & Whinston, (1996) είναι:

- ✚ Η σύγχρονη οικονομία της γνώσης (η γνώση σήμερα ταυτίζεται με την τεχνολογία της παραγωγής)
- ✚ Η πολυπλοκότητα των προϊόντων (όλα τα νέα προϊόντα σχετίζονται με την τεχνολογία)
- ✚ Η διεθνοποίηση της οικονομίας (ομογενοποίηση της αγοράς εργασίας).
- ✚ Η εντατικοποίηση της συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων (Δημιουργία ευνοϊκού πλαισίου που να λαμβάνει υπόψη τα αμοιβαία συμφέροντα.).
- ✚ Ο συνεχής ανταγωνισμός στην οικονομία απαιτεί συνεχή εκπαίδευση με υψηλό κόστος για επιχειρήσεις και εργαζόμενους, οπότε η χρήση της μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) ελαττώνει τις αντίστοιχες δαπάνες.
- ✚ Οι εξελίξεις στις ΤΠΕ προσφέρουν νέες δυνατότητες στην εφαρμογή της μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning).

Ταυτόχρονα όμως, κάθε προσπάθεια εισαγωγής μεθόδων μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της και να αντιμετωπίζει και τα εγγενή προβλήματα-μειονεκτήματα της, τα κυριότερα των οποίων σύμφωνα με τους Καμπουράκης & Λουκής (2006) είναι:

- ✚ Ανάγκη εκπαίδευσης του εκπαιδευτικού προσωπικού,
- ✚ Ανάγκη απόκτησης επιπρόσθετου εξοπλισμού ή αναβάθμισης του υπάρχοντος εξοπλισμού,
- ✚ Ανάγκη αναβάθμισης των δικτυακών υποδομών,

- ✚ Έλλειψη άμεσης προσωπικής επαφής των εκπαιδευόμενων, τόσο με τον εκπαιδευτή όσο και μεταξύ τους,
- ✚ Δυσκολίες ασφαλούς και αδιάβλητης εξέτασης και αξιολόγησης των εξεταζομένων εξ αποστάσεως.

Συνοψίζοντας, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και επιχειρήσεις οι οποίοι ενδιαφέρονται να υιοθετήσουν συστήματα μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning), θα πρέπει να επενδύσουν προσεκτικά στα ακόλουθα σημεία-κλειδιά (Καμπουράκης & Λουκής, 2006):

- ✚ τεχνικές ικανότητες των εκπαιδευόμενων και των εκπαιδευτών,
- ✚ προώθηση του προγράμματος μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning),
- ✚ καλύτερος παιδαγωγικός σχεδιασμός (instructional design),
- ✚ υψηλής απόδοσης υλικό και δίκτυα για τους εκπαιδευόμενους,
- ✚ και ομαλή μετάβαση (transition management) από την εκπαίδευση της παραδοσιακής τάξης στην αντίστοιχη εικονική.

Η μάθηση με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) δίνει τη δυνατότητα κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες να θεωρηθεί ως μέσο άμβλυνσης των εμποδίων του χρόνου, του τόπου και της κοινωνικοοικονομικών συνθηκών που μειώνουν τις δυνατότητες πρόσβασης πολλών ατόμων και ομάδων στην εκπαίδευση και στη πληροφορία και έτσι τους προσφέρει μεγάλες ευκαιρίες βελτίωσης της κοινωνικής και επαγγελματικής τους θέσης.

Οι δύο σημαντικότερες δυνατότητες που παρέχει η μάθηση με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) αφορούν (Delahoussay & Zemke, 2001):

- ✚ την χρησιμοποίηση εκπαιδευτικού υλικού πολλαπλών μορφών (πολυμέσα) (κείμενο, ήχος, video, εικόνα),
- ✚ και την προσαρμογή του ηλεκτρονικού εκπαιδευτικού υλικού σύμφωνα με τις ανάγκες του κάθε εκπαιδευόμενου (εξατομικευμένη μάθηση).

Στην διαδικασία της μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) συμμετέχουν διάφορες ομάδες ανθρώπων με διαφορετικούς ρόλους και οι φορείς που οργανώνουν τη διαδικασία μάθησης (Καμπουράκης & Λουκής, 2006):

- ✚ **Παραγωγοί ή δημιουργοί (producers)** ψηφιακού μαθησιακού υλικού. Αυτοί μπορεί να είναι: σχεδιαστές, δημιουργοί, συγγραφείς, φωτογράφοι, ζωγράφοι ή σχεδιαστές κινούμενων σχεδίων κ.α.
- ✚ **Διδάσκοντες (instructors-e-tutors)** οι οποίοι βοηθούν τους εκπαιδευόμενους στη μελέτη και κατανόηση του ηλεκτρονικού μαθήματος, επιλύουν τυχόν απορίες, κινητοποιούν τους εκπαιδευόμενους μέσω ηλεκτρονικών συζητήσεων κλπ. Η ύπαρξη και ο ρόλος του εκπαιδευτή εξαρτάται από το ακολουθούμενο μοντέλο μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) .
- ✚ **Μαθητευόμενοι (learners)** οι οποίοι είναι οι χρήστες του παραγόμενου υλικού.

Επιπλέον μεταξύ των παραγωγών και των μαθητευομένων είναι απαραίτητο στην περίπτωση του δικτύου ή διαδικτύου να μεσολαβεί ένας ή περισσότεροι **υποδοχείς (hosts)** ή **πάροχοι (providers)** οι οποίοι αποθηκεύουν, οργανώνουν και κάνουν διαθέσιμο το εκπαιδευτικό υλικό στο δίκτυο ή στο διαδίκτυο.

Επιπλέον θα πρέπει να σημειωθούν τα οφέλη που μπορούν να προκύψουν από μια σωστά και ορθά σχεδιασμένη χρήση **μεθόδων μάθησης με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning)** όπως έχουν περιγραφεί στη σχετική βιβλιογραφία (Καμπουράκης & Λουκής, 2006, Delahoussay & Zemke, 2001):

- ✚ Δυνατότητες άμεσης και χαμηλού κόστους ενημέρωσης και διαχείρισης του εκπαιδευτικού περιεχομένου.
- ✚ Υψηλά επίπεδα ευελιξίας και εξατομίκευσης της εκπαίδευσης.
- ✚ Υψηλότερο επίπεδο απορρόφησης και ικανοποίησης των μαθητευομένων.
- ✚ Μείωση του χρόνου και του κόστους της παρεχόμενης εκπαίδευσης.
- ✚ Αύξηση του αριθμού των μαθητευομένων.
- ✚ Περιβάλλον μεγαλύτερης ελευθερίας για τους μαθητευομένων.

Οι μαθησιακές στρατηγικές που χρησιμοποιούνται με την βοήθεια των ΤΠΕ για αποτελεσματική μάθηση σύμφωνα με τον Jonassen (1994) είναι οι ακόλουθες :

- ✚ **ενεργητική μαθησιακή διαδικασία (active learning):** η μαθησιακή αυτή διαδικασία υποστηρίζει την ενεργητική οικοδόμηση των γνώσεων εκ μέρους των εκπαιδευόμενων.

- ✚ **εποικοδομητική μαθησιακή διαδικασία (constructive learning):** η νέα γνώση οικοδομείται με τη συνεχή αλληλεπίδραση με την προϋπάρχουσα μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο **μαθησιακή διαδικασία με ηλεκτρονικά μέσα**
- ✚ **συνεργατική μαθησιακή διαδικασία (collaborative learning):** οι συμμετέχοντες μπορούν να μαθαίνουν σε ομάδες, αλληλεπιδρώντας ηλεκτρονικά με σύγχρονο ή ασύγχρονο τρόπο.
- ✚ **εκούσια-ήθελγημένη μαθησιακή διαδικασία (intentional learning):** οι μαθητευόμενοι έχουν συγκεκριμένα κίνητρα, να βελτιωθούν, να αποκτήσουν νέες γνώσεις και δεξιότητες ή να βελτιώσουν τις ήδη υπάρχουσες.
- ✚ **μαθησιακή διαδικασία βασισμένη στο διάλογο (conversational learning):** η κατάκτηση της γνώσης πραγματοποιείται μέσα από διαδικασίες διαλόγου.
- ✚ **αναστοχαστική μαθησιακή διαδικασία (reflective learning):** η μέθοδος αυτή ενεργοποιεί τους εκπαιδευόμενους να «προβληματίζονται δημιουργικά» (αυτό-στοχασμός) πάνω σε αυτά που έχουν μάθει. Έτσι οι ίδιοι οι μαθητευόμενοι γίνονται περισσότερο αυτόνομοι και συμμετέχουν ενεργητικότερα σε όλη την μαθησιακή διαδικασία.
- ✚ **ανακαλυπτική μαθησιακή διαδικασία (learning by discovering) και διερευνητική μάθηση (exploratory learning):** σύμφωνα με αυτές τις μαθησιακές στρατηγικές οι διδασκόμενοι μπορούν να προσεγγίσουν μόνοι τους τη γνώση εξερευνώντας μια διαδικασία, μια κατάσταση, ένα λογισμικό, ένας πρόβλημα κλπ.
- ✚ **μάθηση διαμέσου επίλυσης προβλημάτων (problem solving learning, PBL):** η μέθοδος αυτή δίνει την δυνατότητα στον εκπαιδευόμενο να ξεκινάει με ένα πρόβλημα προς επίλυση παρά με μια έννοια την οποία πρέπει να μελετήσει και να «μάθει».

Στην διεθνή βιβλιογραφία μπορούμε να διακρίνουμε δύο βασικές κατηγορίες ή μοντέλα μαθησιακής διαδικασίας με ηλεκτρονικά μέσα (e-learning) (Delahoussay & Zemke, 2001, IDC, 2002, Καμπουράκης & Λουκής, 2006):

- ✚ **Ασύγχρονη μαθησιακή διαδικασία με ηλεκτρονικά μέσα (eLearning):** Κάθε εκπαιδευόμενος μελετά το εκπαιδευτικό υλικό στο χρόνο

και ρυθμό που τον εξυπηρετεί σύμφωνα με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του.

- ✚ **Σύγχρονη μαθησιακή διαδικασία με ηλεκτρονικά μέσα (eLearning):** Όλοι οι μαθητευόμενοι στο ίδιο χρόνο και με τον ίδιο ρυθμό παρακολουθούν το εκπαιδευτικό περιεχόμενο το οποίο συχνά παράγεται σε πραγματικό χρόνο.
- ✚ Τέλος υπάρχει και μια τρίτη κατηγορία, εκείνη της **μικτής μαθησιακής διαδικασίας (blended)** όπου συνδυάζονται εργαλεία και μέθοδοι τόσο της σύγχρονης όσο και της ασύγχρονης μαθησιακής διαδικασίας με ηλεκτρονικά μέσα.

Από το σύνολο του παρόντος κεφαλαίου, γίνεται αντιληπτό ότι οι σύγχρονες κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις, καθώς και η τεχνολογική και επιστημονική έκρηξη υπαγορεύουν την ανάγκη για διαρκή επιμόρφωση και κατάρτιση των εργαζομένων, προκειμένου να αντεπεξέλθουν στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο και ανταγωνιστικό περιβάλλον. Η επιμόρφωση και η κατάρτιση, μπορούν να πραγματοποιηθούν στο πλαίσιο των προγραμμάτων της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης με ηλεκτρονικά μέσα, τα οποία παρέχουν τη δυνατότητα να αμβλυνθεί το εμπόδιο του χρόνου και του τόπου προσφέροντας με τον τρόπο αυτό ευκαιρίες βελτίωσης της κοινωνικής και επαγγελματικής θέσης των εργαζομένων.

Στη συνέχεια της εργασίας θα διερευνηθεί η στάση των δύο φύλων απέναντι στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση με ηλεκτρονικά μέσα, προκειμένου να διερευνηθεί πως η στάση απέναντι στη μάθηση με ηλεκτρονικά μέσα επηρεάζει τη συμμετοχή στη μάθηση, αλλά και τα αποτελέσματα της μάθησης.

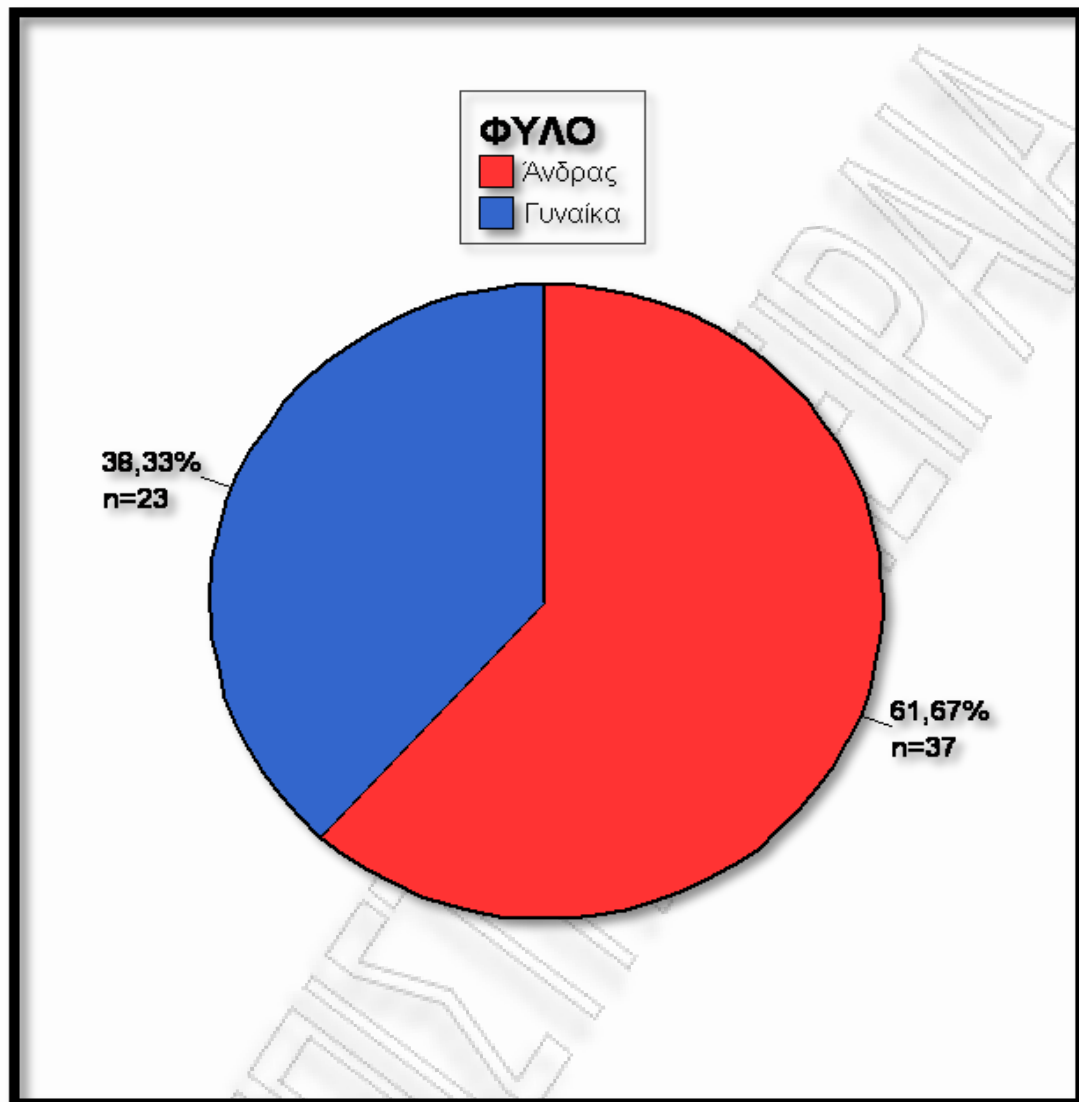
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΕΞ΄ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

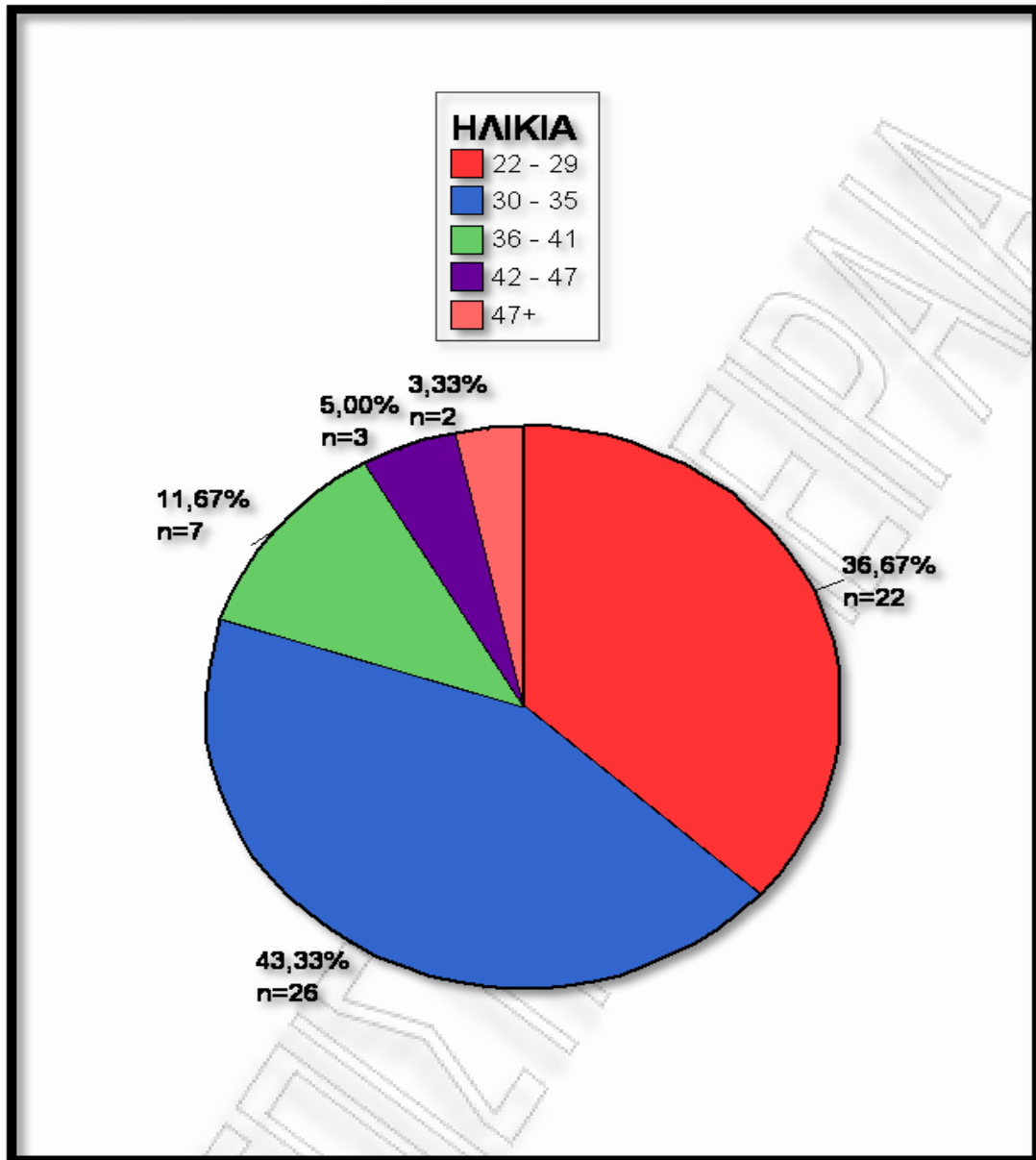
2.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Για να μελετηθεί η εξ΄ αποστάσεως εκπαίδευση στις επιχειρήσεις, πραγματοποιήθηκε πρωτογενής, ποσοτική έρευνας, με βασικό εργαλείο το ερωτηματολόγιο. Το δείγμα αποτελείται από 60 άτομα, τα οποία επιλέχθηκαν τυχαία από διάφορες εταιρείες στο λεκανοπέδιο Αττικής.

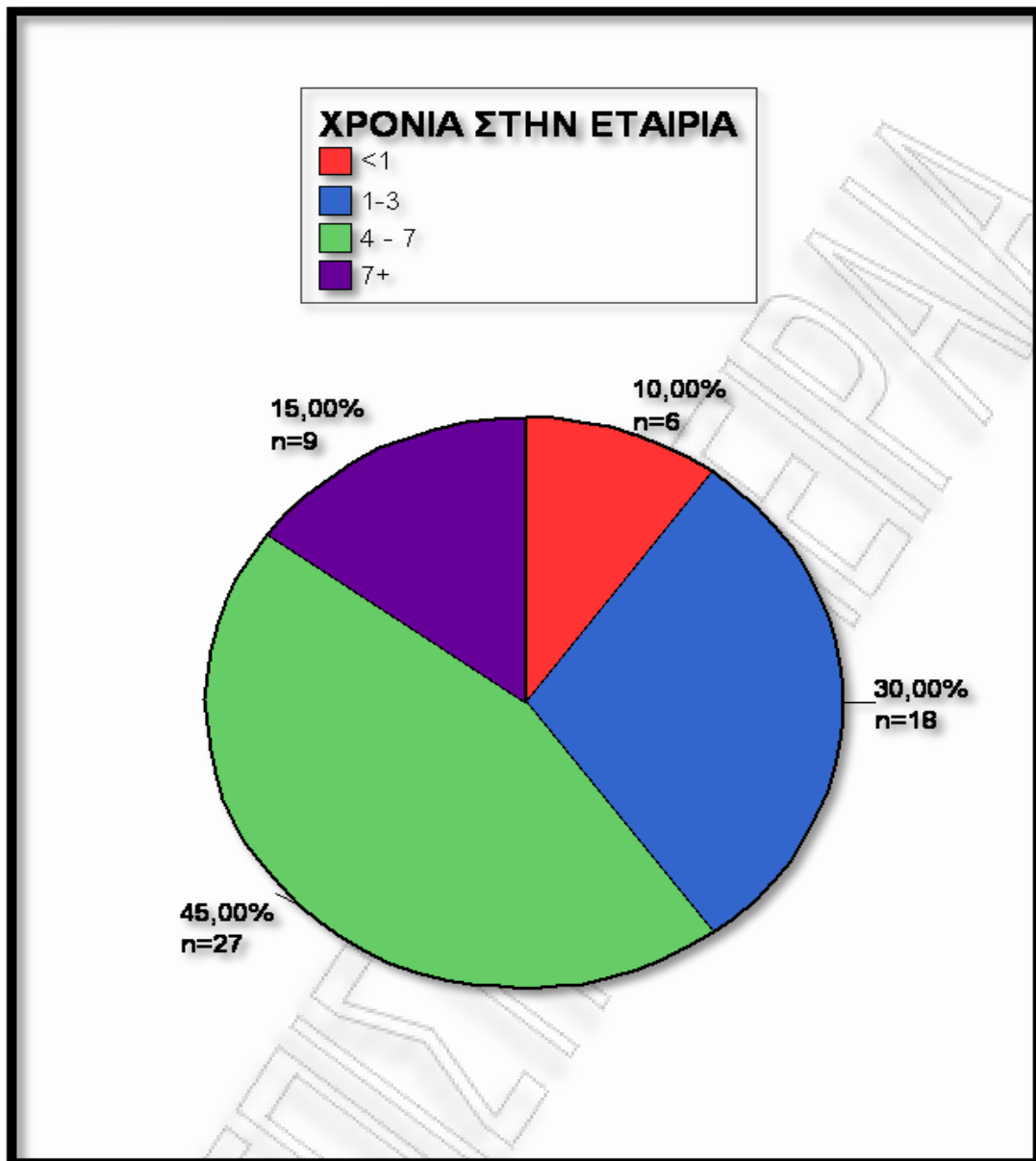
2.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ



Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 61,67% του δείγματος είναι άνδρες και το υπόλοιπο 38,33% είναι γυναίκες.

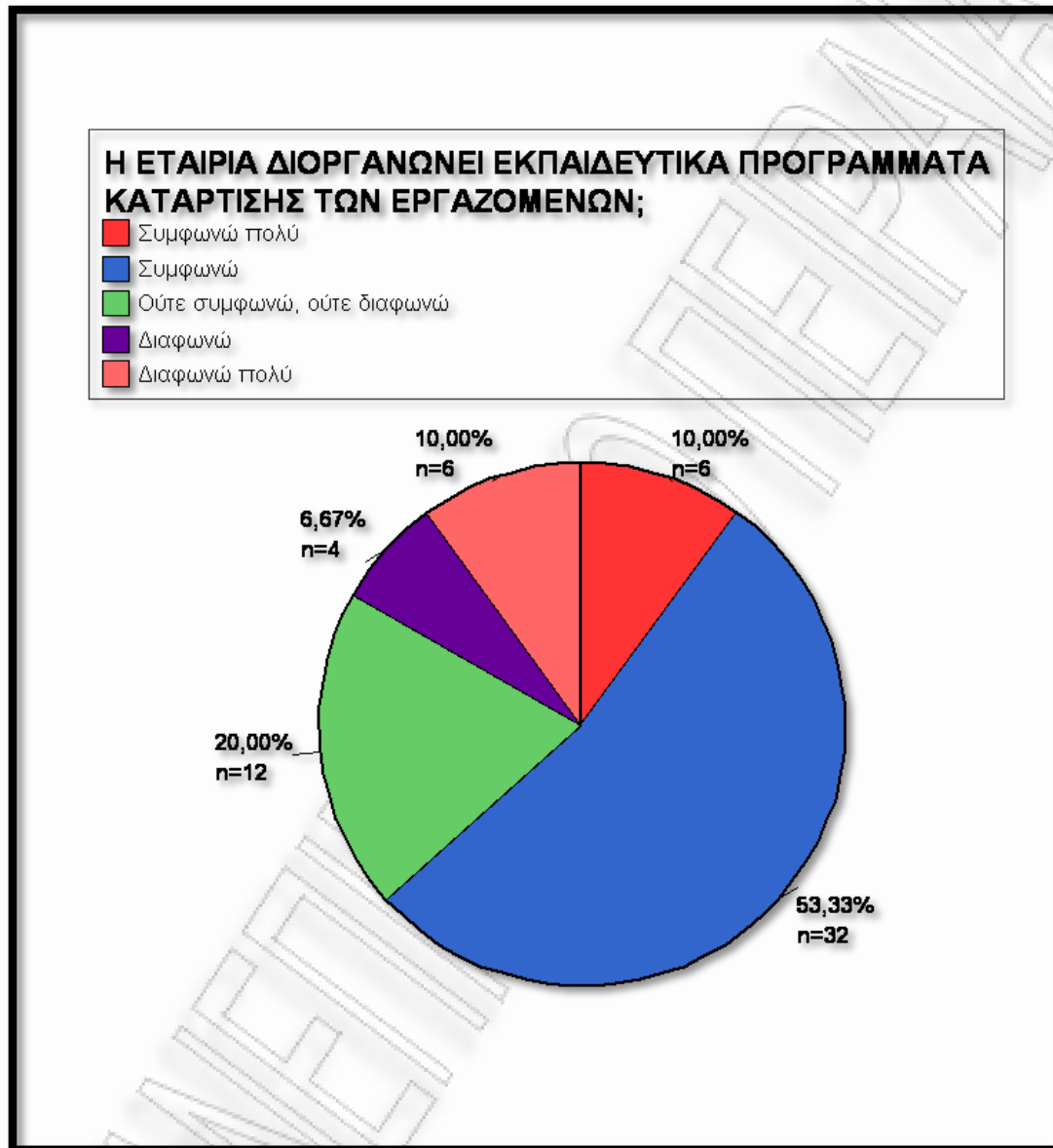


Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 43,33% του δείγματος είναι από 30 – 35, το 36,67% του δείγματος είναι από 22 – 29, το 11,67% είναι από 36 – 41, το 6% είναι από 42 – 47 και το υπόλοιπο 3,33% είναι από 47 και πάνω.

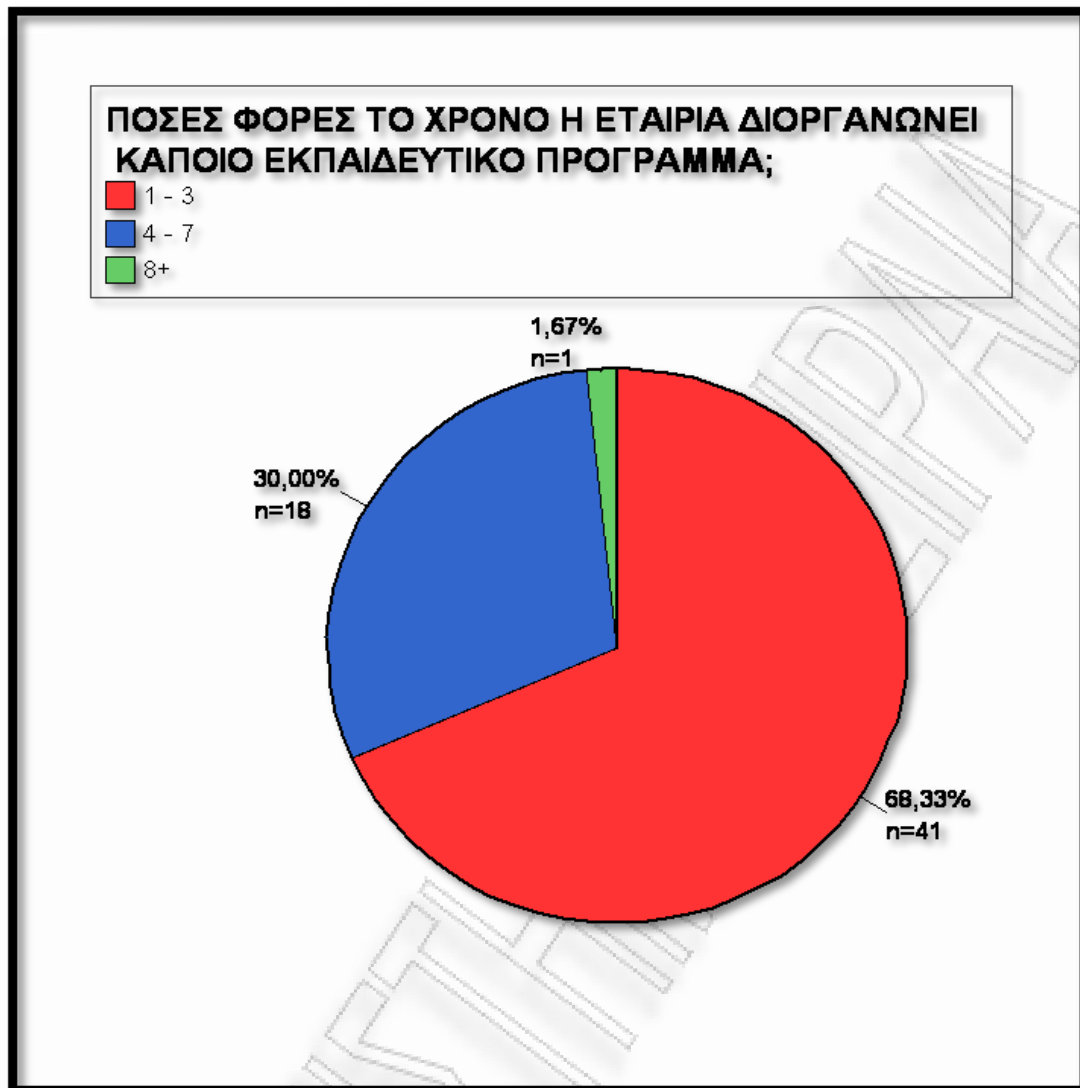


Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 45% του δείγματος έχει προϋπηρεσία από 4 – 7 έτη, το 30% από 1 – 3 έτη, το 16% πάνω από 7 και το υπόλοιπο 10% κάτω από 1 έτος.

1^η ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ: ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ



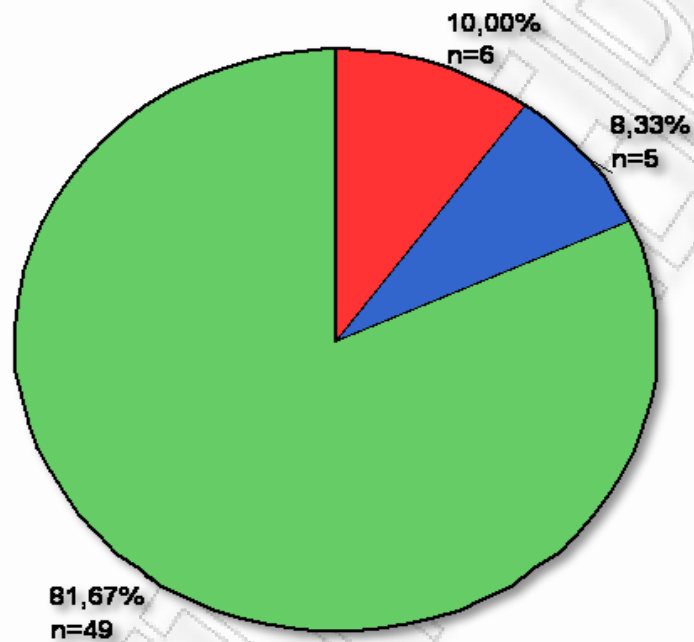
Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 63,33% του δείγματος τουλάχιστον συμφωνεί ότι η εταιρεία διοργανώνει εκπαιδευτικά προγράμματα κατάρτισης των εργαζομένων, το 20% δεν εκφέρει άποψη και το υπόλοιπο 16,67% τουλάχιστον διαφωνεί με την άποψη αυτή.



Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 68,33% του δείγματος δηλώνει ότι η εταιρεία διοργανώνει 1 – 3 φορές κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα το χρόνο, το 30% δηλώνει 4 – 7 και το υπόλοιπο 1,67% δηλώνει πάνω από 8 φορές.

ΠΟΣΟ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΑ ΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΕ ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΣΑΣ;

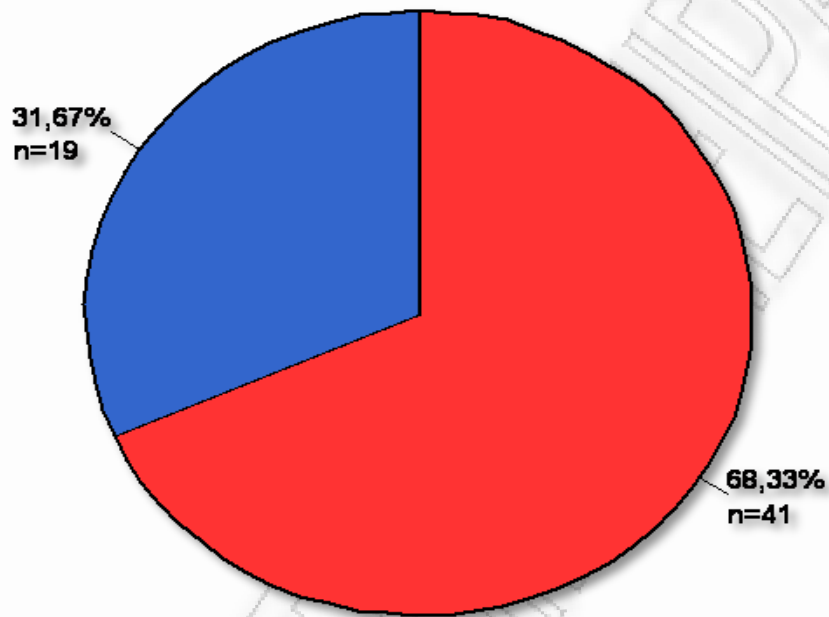
- Καθόλου σχετικά
- Λίγο σχετικά
- Πολύ σχετικά



Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 81,67% του δείγματος δηλώνει ότι είναι πολύ σχετικά τα εκπαιδευτικά προγράμματα με το αντικείμενο τους, το 8,33% δηλώνει λίγο σχετικά και το υπόλοιπο 10% καθόλου σχετικά.

**ΤΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ;**

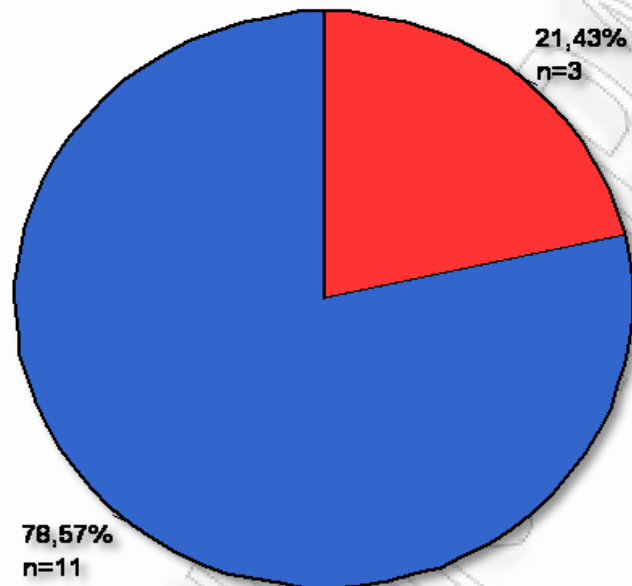
■ Ναι
■ Όχι



Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε το 68,33% του δείγματος να δηλώνει ότι τα περισσότερα προγράμματα γίνονται στο χώρο εργασίας τους ενώ το 31,67% δηλώνει το αντίθετο.

ΑΝ ΔΕ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΤΑΙΡΙΑ, ΠΟΥ ΓΙΝΟΝΤΑΙ;

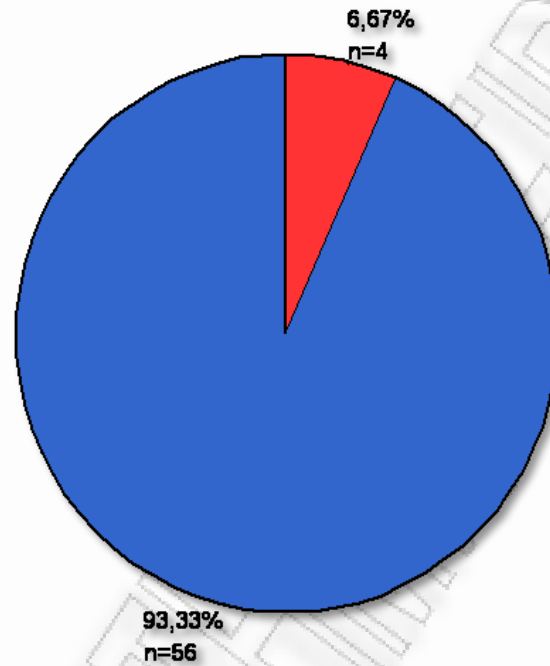
- Σε εκπαιδευτικό φορέα
- Εξ αποστάσεως



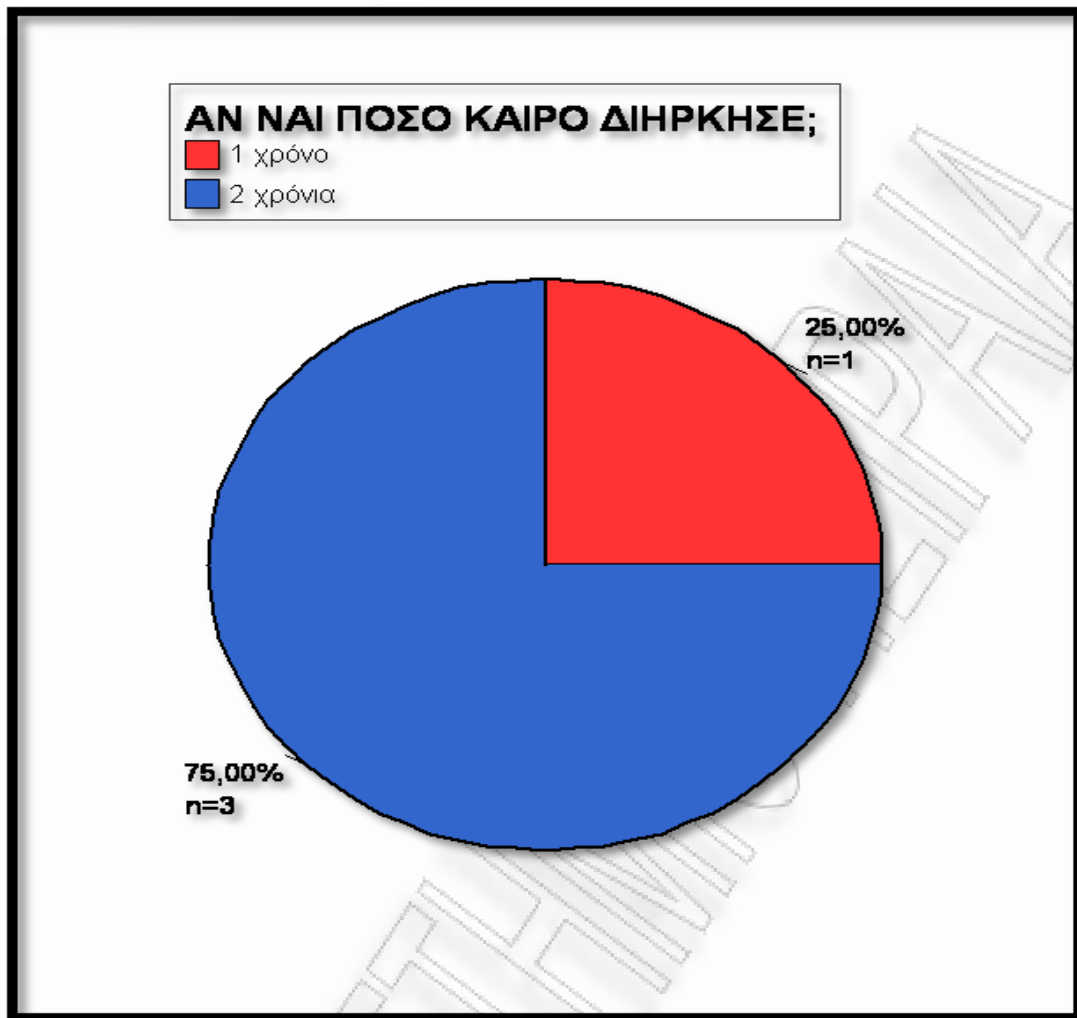
Το 21,43% δηλώνει ότι γίνονται σε εκπαιδευτικό φορέα και το 78,75% εξ αποστάσεως.

**Η ΕΤΑΙΡΙΑ ΣΑΣ ΕΧΕΙ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΙ ΚΑΠΟΙΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ;**

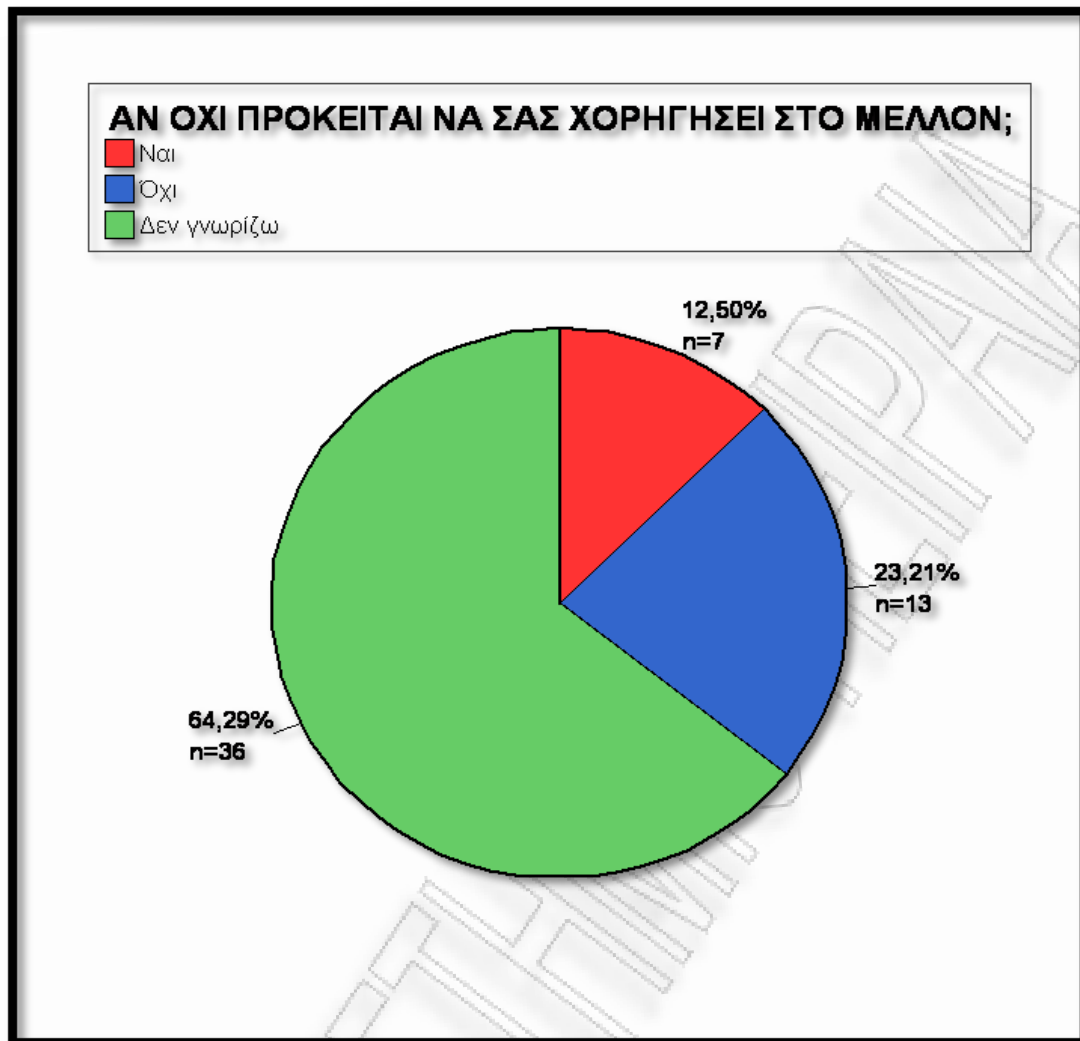
■ Ναι
■ Όχι



Το 93,33% του δείγματος δηλώνει ότι η εταιρεία του έχει χρηματοδοτήσει κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ακαδημαϊκού επιπέδου.

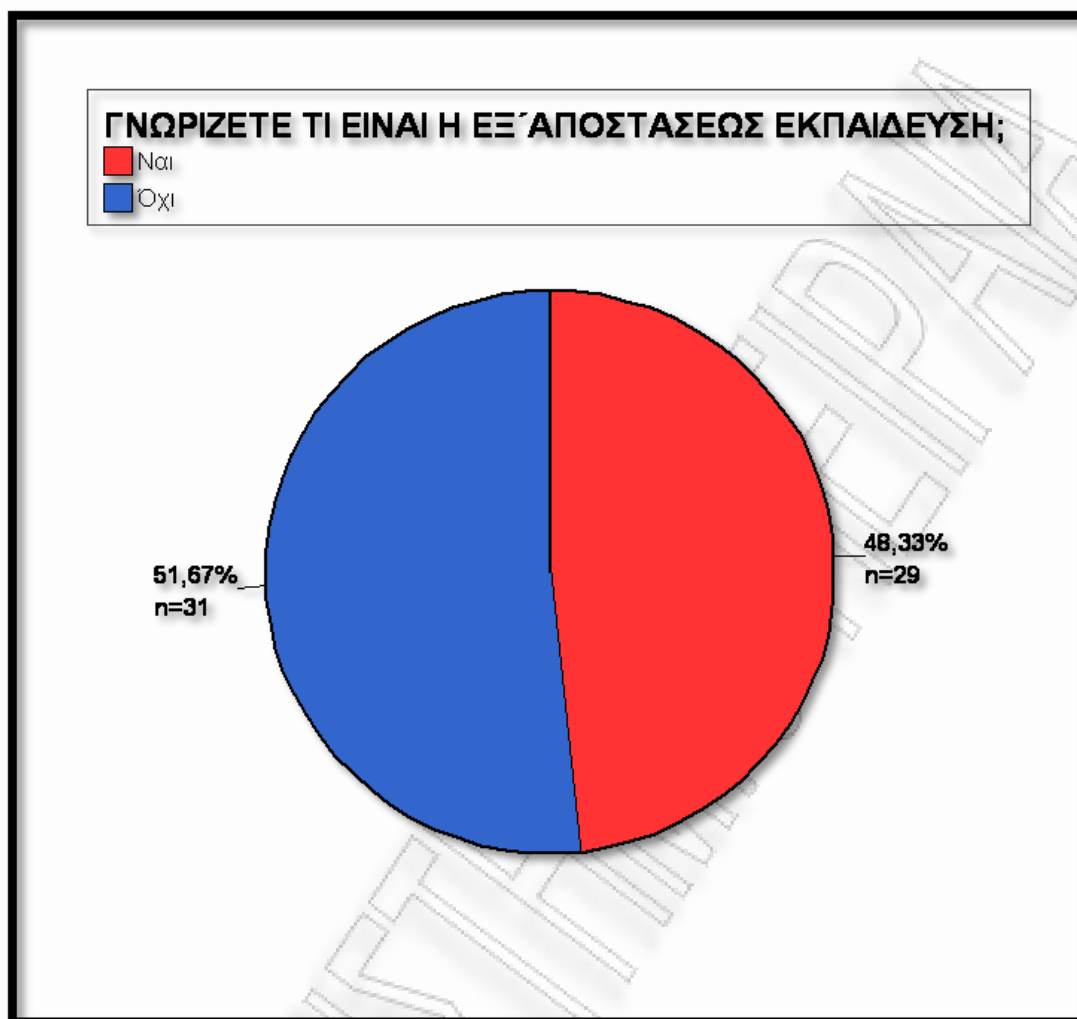


Το 25% δηλώνει ότι διήρκτησε ένα χρόνο και το 75% δύο έτη.

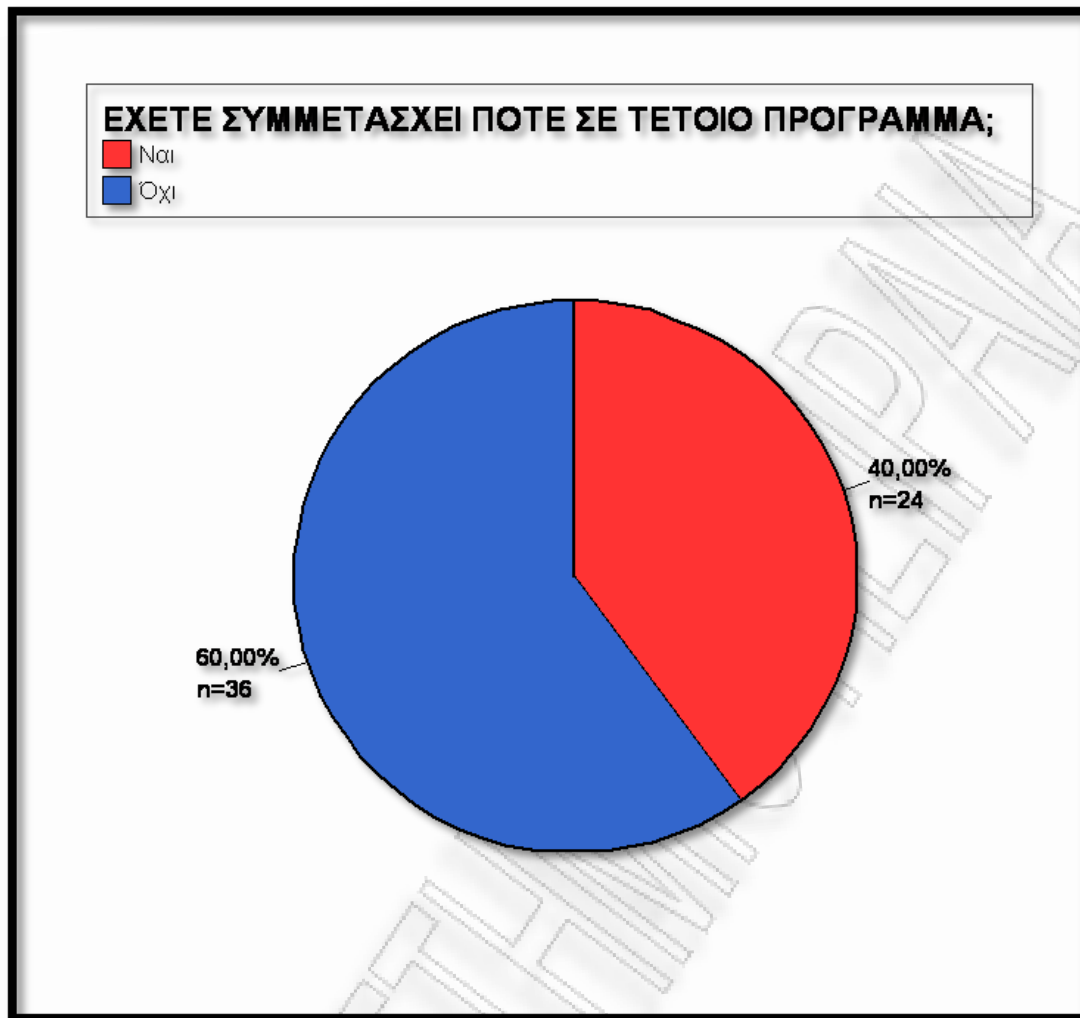


Για το 6,67% δείγματος που δηλώνει ότι η εταιρεία του δεν έχει χρηματοδοτήσει κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ακαδημαϊκού επιπέδου το 12,5% δηλώνει ότι η εταιρεία πρόκειται να τους χορηγήσει κάποιο στο μέλλον, το 23,21% είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 64,29% δεν εκφέρει άποψη.

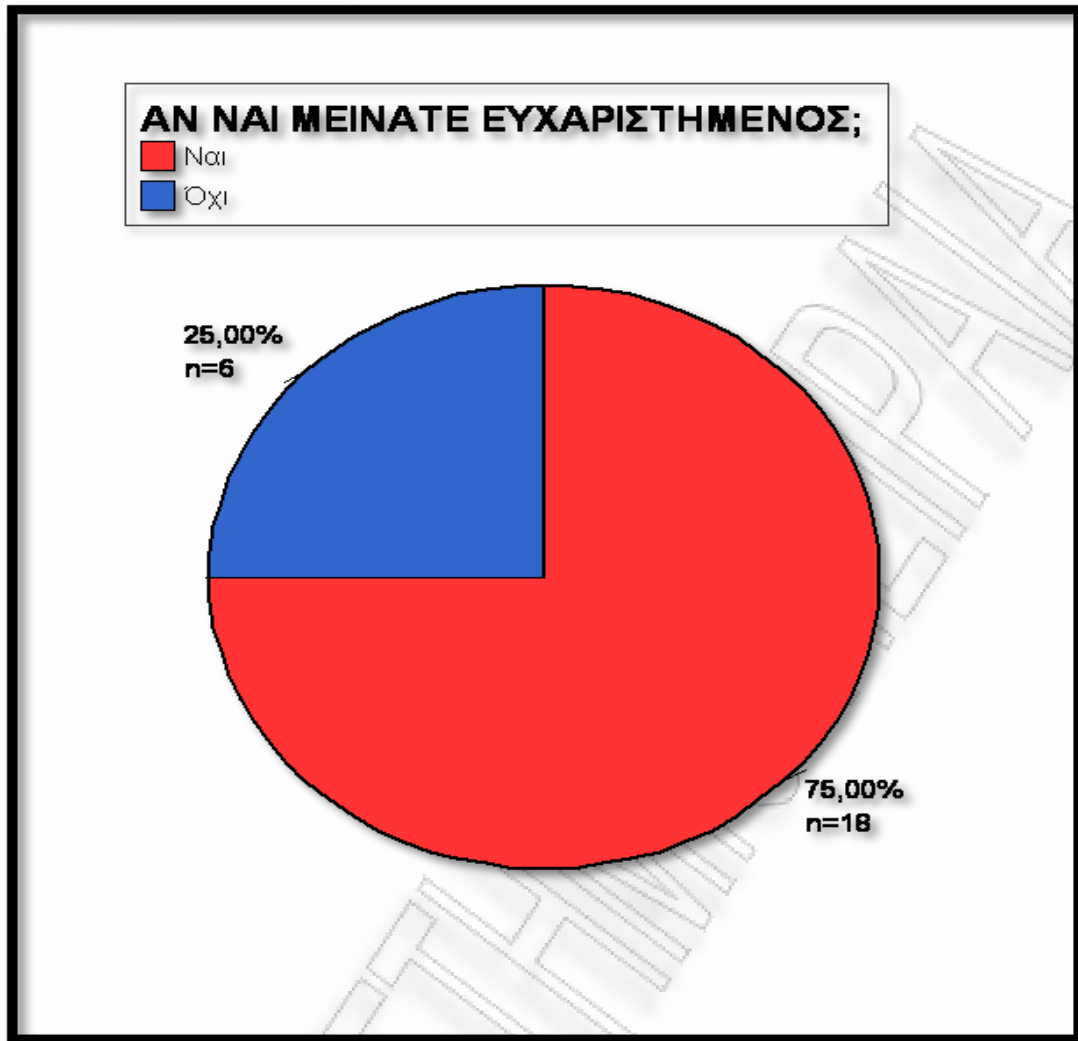
2^Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ : ΕΞ' ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ



Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 48,33% του δείγματος να δηλώνει ότι γνωρίζει τι είναι εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενώ το 51,67% όχι.



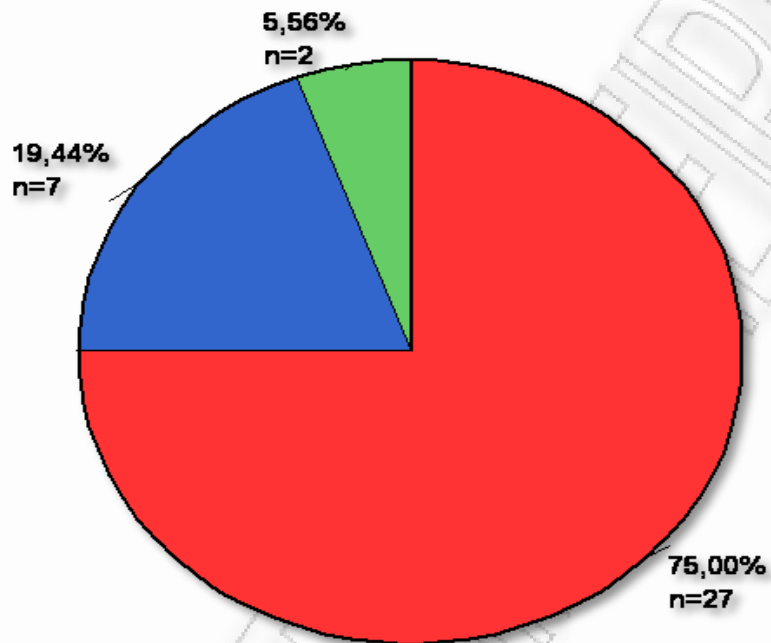
Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 40% του δείγματος έχει συμμετάσχει στο παρελθόν σε τέτοιου είδους πρόγραμμα ενώ το 60% όχι.



Το 75% έμεινε ευχαριστημένο και το 25% όχι.

ΑΝ ΟΧΙ ΘΑ ΘΕΛΑΤΕ ΝΑ ΣΥΜΜΕΤΑΣΧΕΤΕ;

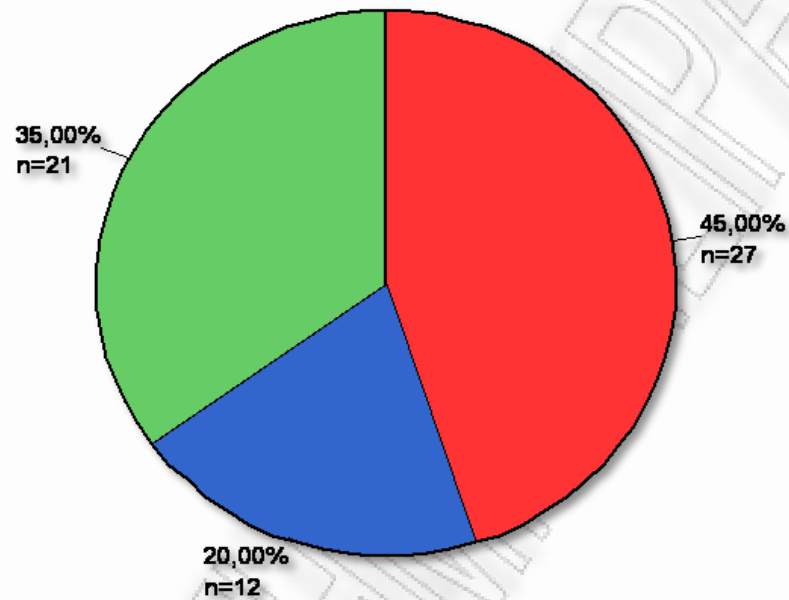
- Ναι
- Όχι
- Δεν γνωρίζω



Το 75% θα ήθελα να συμμετάσχει, το 19,47% όχι και το υπόλοιπο 5,56% δεν εκφέρει άποψη.

**ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ
ΕΙΝΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ**

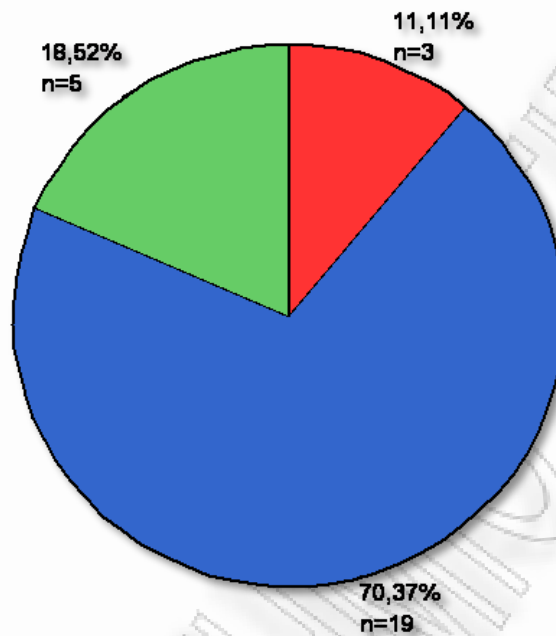
- Ναι
- Όχι
- Δεν γνωρίζω



Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 45% του δείγματος θεωρεί ότι εξ αποστάσεως προγράμματα είναι καλύτερα από τα παραδοσιακά, το 20 είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 35% δεν γνωρίζει.

ΑΝ ΝΑΙ ΕΠΙΛΕΞΤΕ ΕΝΑΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΛΟΓΟΥΣ:

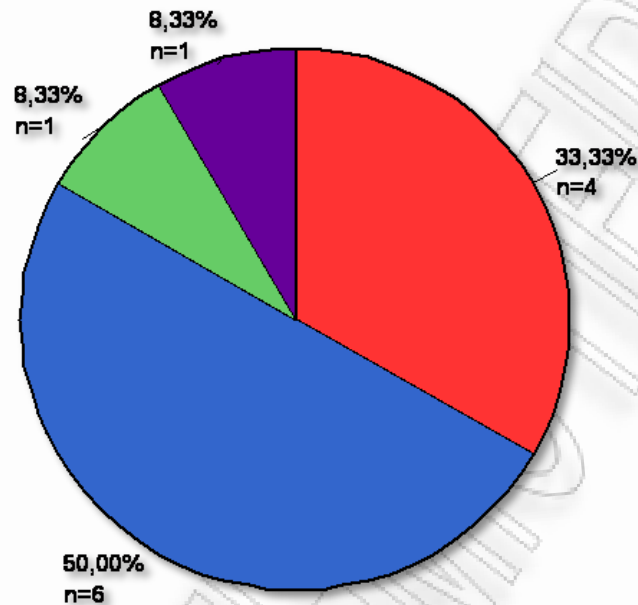
- Γίνονται χωρίς να απομακρυνθεί από τον χώρο εργασίας του
- Μπορεί να παρακολουθήσει ακόμα και από το σπίτι του
- Δεν είναι τόσο χρονοβόρα



Το 70,37% δηλώνει ότι μπορεί να παρακολουθήσει ακόμα και από το σπίτι του, 18,52% δηλώνει ότι δεν είναι τόσο χρονοβόρα και το 11,11% δηλώνει ότι γίνονται χωρίς να απομακρυνθεί από το σπίτι του.

ΑΝ ΟΧΙ ΕΠΙΛΕΞΤΕ ΕΝΑΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΛΟΓΟΥΣ:

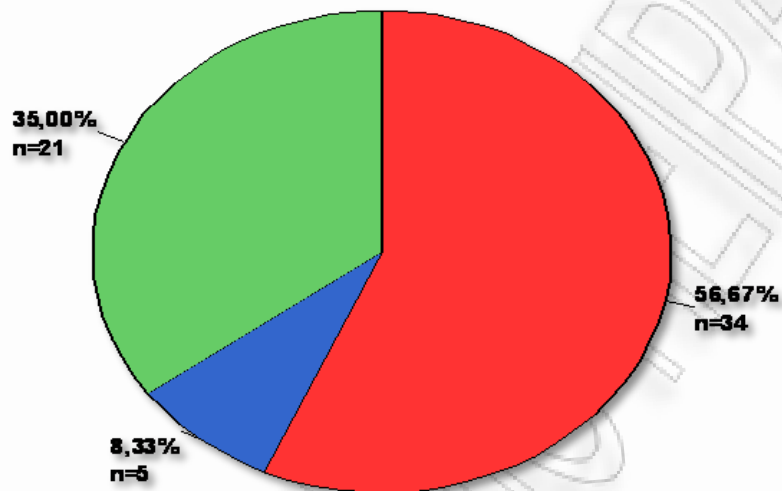
- Είναι αποκομμένος από τους υπόλοιπους εργαζόμενους
- Απουσιάζει ο εκπαιδευτής
- Γίνονται μετά το πέρας της εργασίας
- Πρέπει να έχεις καλή γνώση υπολογιστή



Τα 50% δηλώνει ότι απουσιάζει ο εκπαιδευτής, το 33,33% δηλώνει ότι είναι αποκομμένος από τους υπόλοιπους εργαζόμενους, το 8,33% δηλώνει ότι πρέπει να διαθέτει καλή γνώση του υπολογιστή και το υπόλοιπο 8,33% δηλώνει ότι γίνονται μετά το πέρας της εργασίας.

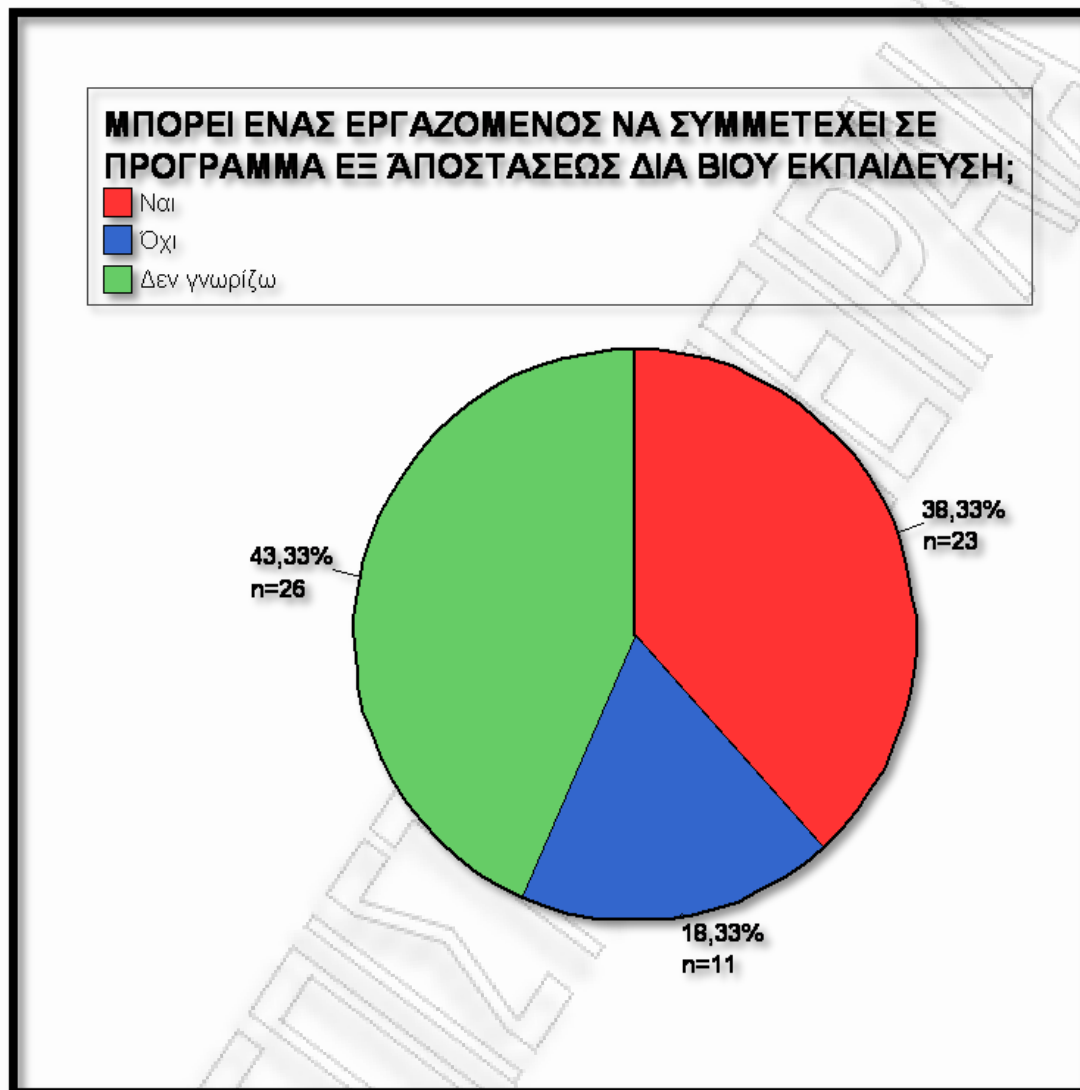
**ΘΕΩΡΕΙΤΕ ΟΤΙ ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ
ΠΡΟΣΦΕΡΟΥΝ ΓΝΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟ;**

- Ναι
- Όχι
- Δεν γνωρίζω

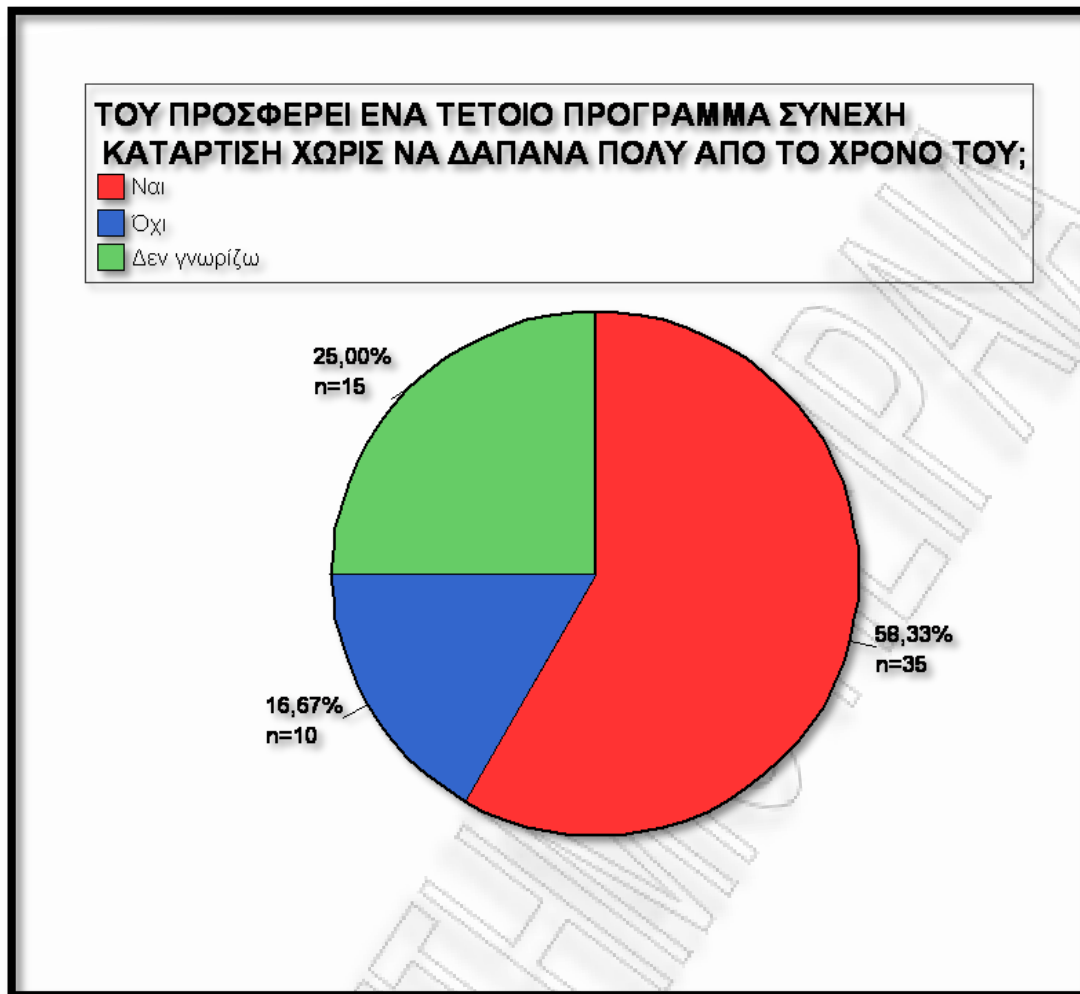


Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 56,67% του δείγματος θεωρεί ότι τα προγράμματα εξ αποστάσεως προσφέρουν γνώσεις στον εργαζόμενο, το 35% δεν εκφέρει άποψη και το 3,33% έχει αντίθετη άποψη.

3^Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ : ΕΞ' ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ



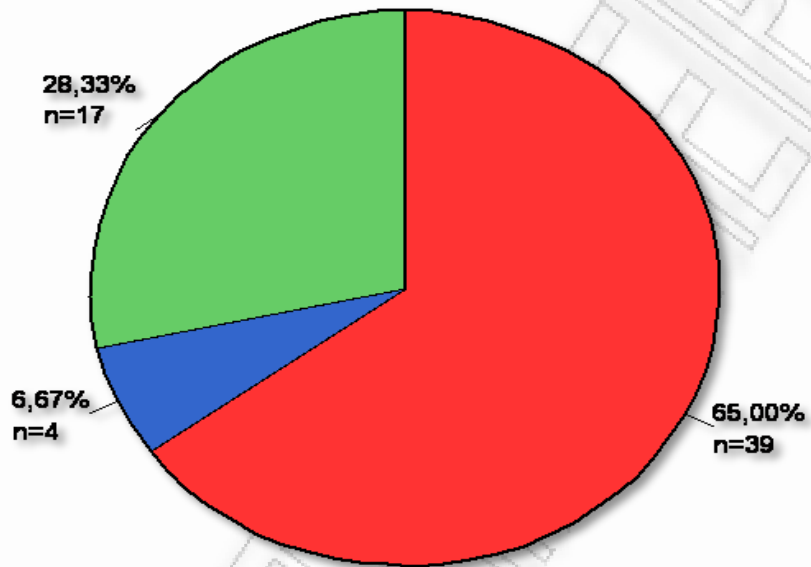
Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 38,33% του δείγματος δηλώνει πως μπορεί ένας εργαζόμενος να συμμετέχει σε πρόγραμμα εξ αποστάσεως δια βίου, το 18,33% είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 43,33% δεν εκφέρει άποψη.



Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 58,33% θεωρεί ότι ένα τέτοιο πρόγραμμα προσφέρει συνεχή κατάρτιση χωρίς να δαπανά πολύ από τον χρόνο του, το 16,67% είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 25% δεν εκφέρει άποψη.

**ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΥΤΑ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΝ ΤΟΥΣ
ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΕΧΟΥΝ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ
ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ;**

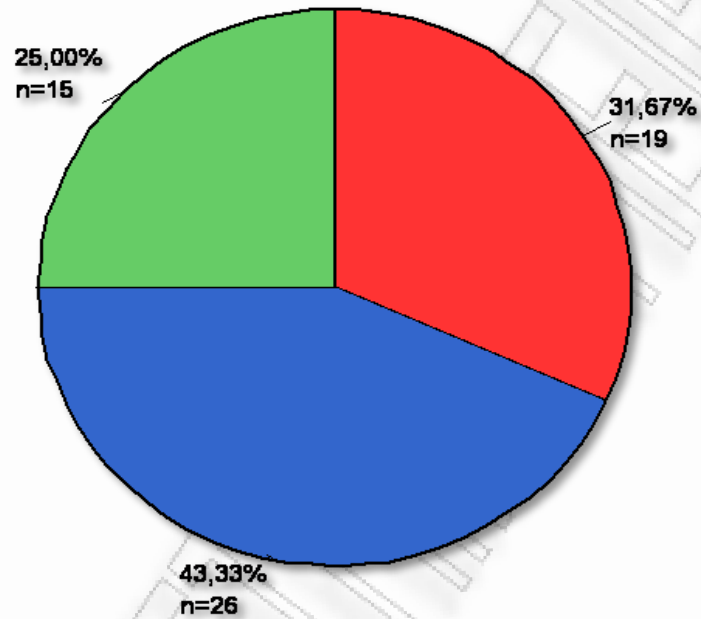
- Ναι
- Όχι
- Δεν γνωρίζω



Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 65% του δείγματος θεωρεί ότι τα προγράμματα αυτά εξυπηρετούν εργαζομένους οι οποίοι έχουν και άλλες υποχρεώσεις, το 6,67% είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 28,33% δεν εκφέρει άποψη.

**Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΕΤΟΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑ ΓΙΑ ΤΙΣ
ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΑΥΤΕΣ;**

- Ναι
- Όχι
- Δεν γνωρίζω



Από το παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι το 31,67% του δείγματος θεωρούν ότι η εκπαίδευση μέσα από τέτοια προγράμματα μπορεί να αποτελέσει πλεονέκτημα για τις υποχρεώσεις αυτές, το 43,33% είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 25% δεν εκφέρει άποψη.

2.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Για την ταυτότητα του δείγματος έχουμε ότι το 61,67% του δείγματος είναι άνδρες και το υπόλοιπο 38,33% είναι γυναίκες. Το 43,33% του δείγματος είναι από 30 – 35, το 36,67% του δείγματος είναι από 22 – 29, το 11,67% είναι από 36 – 41, το 6% είναι από 42 – 47 και το υπόλοιπο 3,33% είναι από 47 και πάνω. Ακόμα το 45% του δείγματος έχει προϋπηρεσία από 4 – 7 έτη, το 30% από 1 – 3 έτη, το 16% πάνω από 7 και το υπόλοιπο 10% κάτω από 1 έτος. Το 33,33% του δείγματος έχει προϋπηρεσία στον χώρο από 4 – 7 έτη, το 31,67% από 1 – 3 έτη, το 26,67% πάνω από 7 και το 8,33% κάτω από 1 έτος.

Για την παρακολούθηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων έχουμε ότι το 63,33% του δείγματος τουλάχιστον συμφωνεί ότι η εταιρεία διοργανώνει εκπαιδευτικά προγράμματα κατάρτισης των εργαζομένων, το 20% δεν εκφέρει άποψη και το υπόλοιπο 16,67% τουλάχιστον διαφωνεί με την άποψη αυτή. Το 68,33% του δείγματος δηλώνει ότι η εταιρεία διοργανώνει 1 – 3 φορές κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα το χρόνο, το 30% δηλώνει 4 – 7 και το υπόλοιπο 1,67% δηλώνει πάνω από 8 φορές. Ακόμα το 81,67% του δείγματος δηλώνει ότι είναι πολύ σχετικά τα εκπαιδευτικά προγράμματα με το αντικείμενο τους, το 8,33% δηλώνει λίγο σχετικά και το υπόλοιπο 10% καθόλου σχετικά.

Το 68,33% του δείγματος να δηλώνει ότι τα περισσότερα προγράμματα γίνονται στο χώρο εργασίας τους ενώ το 31,67% δηλώνει το αντίθετο. Επιπλέον το 21,43% δηλώνει ότι γίνονται σε εκπαιδευτικό φορέα και το 78,75% εξ αποστάσεως. Το 93,33% του δείγματος δηλώνει ότι η εταιρεία του έχει χρηματοδοτήσει κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ακαδημαϊκού επιπέδου. Το 25% δηλώνει ότι διήρκησε ένα χρόνο και το 75% δύο έτη. Για το 6,67% δείγματος που δηλώνει ότι η εταιρεία του δεν έχει χρηματοδοτήσει κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ακαδημαϊκού επιπέδου το 12,5% δηλώνει ότι η εταιρεία πρόκειται να τους χορηγήσει κάποιο στο μέλλον, το 23,21% είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 64,29% δεν εκφέρει άποψη.

Όσο αφορά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση έχουμε ότι το 48,33% του δείγματος να δηλώνει ότι γνωρίζει τι είναι εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενώ το 51,67% όχι. Το 40% του δείγματος έχει συμμετάσχει στο παρελθόν σε τέτοιου είδους πρόγραμμα (Το 75% έμεινε ευχαριστημένο και το 25% όχι) ενώ το 60% όχι (το 75% θα ήθελε να συμμετάσχει, το 19,47% όχι και το υπόλοιπο 5,56% δεν εκφέρει άποψη). Ακόμα το

45% του δείγματος θεωρεί ότι εξ αποστάσεως προγράμματα είναι καλύτερα από τα παραδοσιακά, το 20 είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 35% δεν γνωρίζει. Το 70,37% δηλώνει ότι μπορεί να παρακολουθήσει ακόμα και από το σπίτι του, 18,52% δηλώνει ότι δεν είναι τόσο χρονοβόρα και το 11,11% δηλώνει ότι γίνονται χωρίς να απομακρυνθεί από το σπίτι του.

Επιπρόσθετα το 50% δηλώνει ότι απουσιάζει ο εκπαιδευτής, το 33,33% δηλώνει ότι είναι αποκομμένος από τους υπόλοιπους εργαζομένους, το 8,33% δηλώνει ότι πρέπει να διαθέτει καλή γνώση του υπολογιστή και το υπόλοιπο 8,33% δηλώνει ότι γίνονται μετά το πέρας της εργασίας. Ακόμα το 56,67% του δείγματος θεωρεί ότι τα προγράμματα εξ αποστάσεως προσφέρουν γνώσεις στον εργαζόμενο, το 35% δεν εκφέρει άποψη και το 3,33% έχει αντίθετη άποψη.

Για την εξ αποστάσεως δια βίου εκπαίδευση έχουμε ότι το 38,33% του δείγματος δηλώνει πως μπορεί ένας εργαζόμενος να συμμετέχει σε πρόγραμμα εξ αποστάσεως δια βίου, το 18,33% είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 43,33% δεν εκφέρει άποψη. Το 58,33% θεωρεί ότι ένα τέτοιο πρόγραμμα προσφέρει συνεχή κατάρτιση χωρίς να δαπανά πολύ από τον χρόνο του, το 16,67% είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 25% δεν εκφέρει άποψη. Ακόμα το 65% του δείγματος θεωρεί ότι τα προγράμματα αυτά εξυπηρετούν εργαζομένους οι οποίοι έχουν και άλλες υποχρεώσεις, το 6,67% είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 28,33% δεν εκφέρει άποψη. Τέλος το 31,67% του δείγματος θεωρούν ότι η εκπαίδευση μέσα από τέτοια προγράμματα μπορεί να αποτελέσει πλεονέκτημα για τις υποχρεώσεις αυτές, το 43,33% είναι αρνητικό και το υπόλοιπο 25% δεν εκφέρει άποψη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

3.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Για τη μελέτη της εξ'αποστάσεως εκπαίδευσης σε εκπαιδευτικούς της Μέσης εκπαίδευσης, θα διεξαχθεί δευτερογενής έρευνας, με τη χρήση πηγών από βιβλία, άρθρα και περιοδικά.

Η εξ' αποστάσεως εκπαίδευση πρόκειται για μία μέθοδο που εξαπλώνεται όλο και περισσότερο διεθνώς, και διαθέτει μία νέα φιλοσοφία μετάδοσης της εκπαίδευσης από απόσταση στα πλαίσια της δια βίου μάθησης, η οποία καταργεί τους περιορισμούς της συμβατικής διδασκαλίας, μέσω της χρήσης νέων τεχνολογιών και συμβάλλει στην κάλυψη εκπαιδευτικών αναγκών που προκύπτουν τόσο πριν αλλά κυρίως μετά την ένταξη των εκπαιδευτικών στα σχολεία. Η εξ' αποστάσεως εκπαίδευση, προσφέρει τέλος περισσότερες εκπαιδευτικές ευκαιρίες στους εκπαιδευτικούς δίνοντάς τους τη δυνατότητα να επιλέγουν το χρόνο και τον τόπο εκπαίδευσής τους (Βεργίδης κ.α., 1998).

Σύμφωνα με το ιδεώδες της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης, αυτή η νέα μορφή εκπαίδευσης παρέχει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους ανθρώπους. Κάτι τέτοιο ωστόσο, κοινωνικά τουλάχιστον δεν ισχύει, δεδομένου ότι για την παρακολούθηση μαθημάτων εξ'αποστάσεως εκπαίδευσης με ηλεκτρονικά μέσα, απαιτείται σε κάποιο βαθμό, άλλοτε μεγαλύτερο και άλλοτε μικρότερο, η χρήση των ΤΠΕ. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει την άνιση συμμετοχή των γυναικών στην εξ' αποστάσεως εκπαίδευση με ηλεκτρονικά μέσα, δεδομένου ότι αυτές είναι λιγότερο εξοικειωμένες σε σχέση με τους άνδρες στις νέες τεχνολογίες (Κορωναίου, Δημητρούλη και Τικταπανίδου, 2002, Βογανάτση, 2010).

Το διαδίκτυο ενσωματώνει πολλά από τα παλαιότερα Μ.Μ.Ε., ως επικοινωνιακό μέσο ανατρέπει το παλαιότερο επικοινωνιακό κατεστημένο και επιτρέπει στον μέχρι σήμερα δέκτη να έχει και το ρόλο του παραγωγού και του διανομέα, κάτι που οι παλαιότερες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές δομές δεν

του επέτρεπαν. Για παράδειγμα, αν κάποιος έχει συγγράψει κάτι και επιθυμεί να δημοσιεύσει το έργο του, μέχρι σήμερα υπήρχαν συγκεκριμένοι τρόποι για να το κάνει. Αυτό ανατρέπεται με το διαδίκτυο αφού το έργο του όχι μόνο μπορεί να δημοσιευτεί αλλά να έχει αναγνώστες και από απομακρυσμένες γεωγραφικές περιοχές, κάτι που οι παραδοσιακοί τρόποι μέχρι τώρα πιθανόν να μην του το επέτρεπαν και καταδεικνύει μία κοινωνική ισότητα αφού ο κάθε άνθρωπος έχει ίσες ευκαιρίες, τουλάχιστον σε θεωρητικό επίπεδο (Μακ Κουέιλ, 1997 σελ.147-148).

Για τη γυναίκα εκπαιδευτικό όμως η συμμετοχή της σε αυτή τη νέα μορφή εκπαίδευσης αποτελεί μία επιπλέον δυσκολία λόγω των πολλών ρόλων που πρέπει να συνδυάσει. Η είσοδος της γυναίκας στην αγορά και μάλιστα με ισότιμες απαιτήσεις την φόρτωσαν με νέες υποχρεώσεις και άγχος. Σήμερα εκτός από τις επαγγελματικές υποχρεώσεις είναι υποχρεωμένη να καλύψει τις ανάγκες του σπιτιού, να φροντίσει τα παιδιά, να ανταποκριθεί στις προσδοκίες του συζύγου και δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που είναι υποχρεωμένη να μεριμνήσει και για τους ηλικιωμένους της οικογένειας. Αν στα παραπάνω προσθέσουμε και την εκπαίδευση, γίνεται αντιληπτό πόσο δύσκολο είναι γι' αυτή να ανταποκριθεί σε όλους τους τομείς και θα αναγκαστεί να κάνει επιλογές. Παρά το γεγονός ότι υπήρχε η νοοτροπία ότι οι προμηθευτές του σπιτιού ήταν οι άντρες, σε ιδιωτικό πλαίσιο, δηλαδή μέσα στο σπίτι, η γυναίκα εργαζόταν πάντα σκληρά αναλαμβάνοντας πολλαπλούς ρόλους και ιδιότητες.

Η γυναίκα λοιπόν εγκλωβισμένη μέσα στους πολλούς ρόλους, έχοντας συγκεντρώσει νέες ευθύνες γι' αυτή σε σχέση με τον άνδρα, είναι πολύ δύσκολο να βρει επαρκή χρόνο για οποιαδήποτε μορφή εκπαίδευσης αφού θα πρέπει να ιεραρχήσει τη διοχέτευση του χρόνου και το κοινωνικό πλαίσιο επιβάλλει πρωταρχικά τη φροντίδα της οικογένειας, έπειτα την εργασία αφού συνήθως υπάρχει θέμα διαβίωσης και μετέπειτα οτιδήποτε άλλο (Λιοναράκης, 2005).

Η συνεχόμενη αύξηση του ενεργού πληθυσμού οφείλεται κατά πολύ στην είσοδο στην αγορά εργασίας των γυναικών, πολλές από τις οποίες στοχεύουν στην επαγγελματική σταδιοδρομία και δεν βλέπουν την εργασία απλά ως ένα μέσο βιοπορισμού. Για το λόγο καθίσταται αναγκαία η ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, που προσφέρει ευέλικτες μορφές απασχόλησης και δίνει τη δυνατότητα στις γυναίκες κυρίως να αναπτύξουν περαιτέρω τις γνώσεις και τις ικανότητές τους (Λιοναράκης, 2005).

Ωστόσο, το αν μία ενήλικη γυναίκα με υποχρεώσεις θα συμμετέχει σε οποιαδήποτε μορφή εκπαίδευσης δεν είναι θέμα προσωπικής της επιλογής αλλά κοινωνικής αφού υπαγορεύεται μέσα από τις κοινωνικές συνθήκες (Κακαβάκης, 2010).

Σύμφωνα με την έρευνα της κυρίας Κωτσέλη (2006) διαπιστώθηκε ότι η εκπαιδευτική εμπειρία των γυναικών που σπούδασαν στο ΕΑΠ, ήταν θετική, γεγονός που την οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τα πλεονεκτήματά της είναι ιδανική για τις γυναίκες. Αναφορικά με τους παράγοντες εκείνους που επηρέασαν τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, αυτοί ήταν το αίσθημα πίεσης από την εκπόνηση των Γραπτών Εργασιών, κυρίως των φοιτητριών εκείνων που έπρεπε να αντεπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους σε σχέση με την οικογένειά τους, τα παιδιά τους και την εκτός σπιτιού εργασία τους, με την οικογενειακή κατάσταση να επιδρά πιο έντονα στο αίσθημα πίεσης από ότι η εργασία εκτός σπιτιού. Επίσης οι παραπάνω παράγοντες επηρέαζαν και τη μελέτη των γυναικών, πολλές από τις οποίες μελετούσαν μεταμεσονύκτιες ώρες, όταν πια είχαν ολοκληρώσει όλα τα καθήκοντα τους (εργασία, οικιακά, φροντίδα παιδιών και ενηλίκων). Επίσης η εξοικείωση με τους Η/Υ και το διαδύκτιο (internet) επηρέασε το βαθμό συνέπειας στην τήρηση του χρονοδιαγράμματος των εργασιών. Επίσης ένας άλλος παράγοντας που επιδρά στη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα είναι η αποκλειστική χρήση του Η/Υ. Άλλος παράγοντας που επιδρά αρνητικά στη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα είναι το αίσθημα απομόνωσης που βιώνουν οι γυναίκες καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών τους αλλά και το αίσθημα της ενοχής, κυρίως απέναντι στα παιδιά τους, εφόσον έχουν την αίσθηση ότι δεν εκπληρώνουν σωστά τα οικογενειακά τους καθήκοντα.

Η μαθησιακή κατάσταση των γυναικών, λόγω των εξ αποστάσεως σπουδών τους, τις επηρέασε στην προσωπική τους ανάπτυξη. Συγκεκριμένα οι πιο πολλές φοιτήτριες ανέπτυξαν αυτοπεποίθηση και διεκδίκησαν τον χώρο και τον χρόνο, που ήταν απαραίτητοι για τις εξ αποστάσεως σπουδές τους. Το αποτέλεσμα τους συμφωνούν και με τις διαπιστώσεις της Boylan (2001) ότι οι εξ αποστάσεως σπουδές των φοιτητριών του Central Queensland University τις ενδυνάμωσε, τους πρόσφερε ισότητα ευκαιριών και τις βοήθησε να αναπτύξουν αίσθημα αυτοεκτίμησης. Τα παραπάνω στοιχεία, ως προς τα οποία επηρεάστηκαν οι φοιτήτριες των παραπάνω

ερευνών, θεωρούμε ότι συντελούν στην αλλαγή στάσης ζωής των εξ αποστάσεως φοιτητριών.

Ο Μισετζής το 2004, μελέτησε τους παράγοντες και τις τεχνικές που συντελούν στη επιτυχή διεξαγωγή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης μέσω διαδικτύου και συμβάλουν στην προαγωγή της μάθησης, προκειμένου να προτείνει ένα μοντέλο πληροφοριακού συστήματος, το οποίο να υποστηρίζει τη διεξαγωγή της διαδικτυακής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Σύμφωνα λοιπόν με τον Μισετζή, η υποστήριξη από μέρους του πληροφοριακού συστήματος προς την εξ'αποστάσεως εκπαίδευση δίνει κίνητρο στις γυναίκες, να ασχοληθούν και να επιμορφωθούν.

Η έρευνα της Γιαννέλου (2005), κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το εκπαιδευτικό λογισμικό που χρησιμοποιεί ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα συμβάλλει στην απόδοση των φοιτητών. Συγκεκριμένα διαπίστωσε ότι οι φοιτητές, τόσο οι άνδρες, όσο και οι γυναίκες διευκολύνθηκαν στην εκτέλεση των μαθησιακών λειτουργιών (κατανόηση- αναστοχασμό -επιλογή απάντησης), χάρη στην εκπαιδευτική αξία του λογισμικού προγράμματος που χρησιμοποιήθηκε στο πρόγραμμα. Επιπλέον το γεγονός, ότι το λογισμικό πρόγραμμα συμβάλλει στην καλή απόδοση των φοιτητών, δίνει περαιτέρω κίνητρα για τη συνέχιση των σπουδών.

Η έρευνα των Βρυονίδη- Ζεμπύλα (2007), μελετά τη συναισθηματική εμπειρία των εργαζόμενων γυναικών κατά τη συμμετοχή τους σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα και την προσπάθεια εξισορρόπησης των διαφορετικών κοινωνικών ρόλων και των υποχρεώσεων τους.

Η έρευνα της κυρίας Βασάλα (2006) μελέτησε την υποστήριξη που είχαν οι απόφοιτοι του προγράμματος σπουδών «Σπουδές στην Εκπαίδευση» του ΕΑΠ από το οικογενειακό, εργασιακό και φιλικό τους περιβάλλον τους κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Συγκεκριμένα διαπίστωσε ότι η απόφαση των αποφοίτων για τις σπουδές τους ήταν αποκλειστικά δική τους ευθύνη, αλλά η οικογένειά τους μόλις άκουσαν την απόφαση αυτή συναίνεσαν και τους υποστήριξαν. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί, ότι με βάση την έρευνα, οι γυναίκες απόφοιτοι και κυρίως οι παντρεμένες δέχτηκαν αρνητική στάση από την οικογένειά τους με την πρόφαση ότι είχαν και δουλειά και οικογένεια. Το οικογενειακό περιβάλλον υποστήριξε τους απόφοιτους σε όλη τη διάρκεια των σπουδών τους. Συγκεκριμένα παρείχε κατά σειρά ψυχολογική υποστήριξη (ενθάρρυνση, στήριξη), πρακτική υποστήριξη (διευκόλυνση

στις οικογενειακές υποχρεώσεις, όπως φροντίδα παιδιών, οικιακές εργασίες κ.ά) και τεχνολογική υποστήριξη (βοήθεια στη χρήση Η/Υ, υπηρεσιών διαδικτύου κ.ά).

Επίσης όπως διαπιστώθηκε στην έρευνα της Κωτσέλη (2006) έτσι και εδώ πολλοί απόφοιτοι αισθάνθηκαν ενοχές ότι παραμελούν και εγκαταλείπουν την οικογένειά τους για να σπουδάσουν. Από την πλευρά του ΕΑΠ, οι απόφοιτοι θεώρησαν ως το πιο σημαντικό μέτρο τη σωστή επιλογή εκπαιδευτών, οι οποίοι θα πρέπει να έχουν επιμόρφωση στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και στην εκπαίδευση ενηλίκων. Επίσης πολλοί έθιξαν ζητήματα ολιγοήμερων αδειών. Αρκετοί ζήτησαν περισσότερο ευέλικτο χρονοδιάγραμμα κυρίως ως προς τις ημερομηνίες παράδοσης των γραπτών εργασιών θεωρούν τους, καλύτερο εκπαιδευτικό υλικό και καλύτερο προγραμματισμό των ΟΣΣ.

Οι παραπάνω έρευνες κατέδειξαν ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τα πλεονεκτήματά της είναι ιδανική για τις γυναίκες και μάλιστα όταν υπάρχει εξοικείωση με τους Η/Υ και το διαδύκτυο (internet) η πορεία της μαθησιακής διαδικασίας διεξάγεται με επιτυχία. Επίσης, όταν το πληροφοριακό σύστημα βάσει του οποίου διεξάγεται η εξ' αποστάσεως εκπαίδευση είναι εύκολο στη χρήση του παρέχει κίνητρα στις γυναίκες και συμβάλλει στην καλή τους απόδοση. Παράλληλα η εξ αποστάσεως εκπαίδευση επηρεάζει και την προσωπική ανάπτυξη των γυναικών ενισχύοντας την αυτοπεποίθησή τους. Τέλος σημαντικός παράγοντας για την επιτυχία των γυναικών στα προγράμματα εξ' αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί το οικογενειακό περιβάλλον το οποίο οφείλει να παρέχει στις γυναίκες ψυχολογική υποστήριξη (ενθάρρυνση, στήριξη), πρακτική υποστήριξη (διευκόλυνση στις οικογενειακές υποχρεώσεις, όπως φροντίδα παιδιών, οικιακές εργασίες κ.ά) και τέλος τεχνολογική υποστήριξη (βοήθεια στη χρήση Η/Υ, υπηρεσιών διαδικτύου).

3.2 Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΙΣ ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ

Τις τελευταίες δεκαετίες, τα νέα δεδομένα που επέβαλε η τεχνολογική επανάσταση, οφείλει να ακολουθήσει και ο χώρος της εκπαίδευσης (Αγγελόπουλος κ.α., 2006). Με βάση λοιπόν τα νέα δεδομένα, η εκπαίδευση ως κοινωνική συνιστώσα οφείλει να παρακολουθεί τις εξελίξεις και να αξιοποιεί τις προσφερόμενες

ευκαιρίες με στόχο την βελτίωση του μαθησιακού αποτελέσματος και την ποιοτική αναβάθμιση της διδακτικής πράξης (Δημητρακοπούλου 2006). Το σύγχρονο σχολείο αναλαμβάνει νέες ευθύνες και οφείλει να αναμορφώσει ριζικά την δομή του συστήματός του προκειμένου να γίνει ελκυστικό στους μαθητές και να προσαρμοστεί στις νέες απαιτήσεις. Οφείλει, πλέον, να προετοιμάζει και να εφοδιάζει τους αυριανούς πολίτες όχι μόνο με στείρες γνώσεις προς απομνημόνευση, αλλά, πρωτίστως, με δεξιότητες και ικανότητες που θα τους καθιστούν ικανούς να διακρίνουν μέσα από τον όγκο των πληροφοριών εκείνα τα στοιχεία που θα διευκολύνουν την προσωπική τους ανάπτυξη και πρόοδο (Morley and Chen, 1996).

Η εισαγωγή των Νέων Τεχνολογιών στην εκπαίδευση αποτελεί ένα σημαντικό φαινόμενο και ένα πρόσφορο έδαφος για δημιουργική ενασχόληση και διερεύνηση των δυνατοτήτων εποπτικοποίησης της διδακτικής πράξης. Ωστόσο, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η ουσιαστική αξιοποίηση των ΤΠΕ δεν εξαντλείται στον επιφανειακό εξοπλισμό των μαθητών με δεξιότητες χειρισμού της τεχνολογίας, αλλά προχωράει παραπέρα, στην κατάρτιση των νέων με ικανότητες που αφορούν εναλλακτικές μορφές έκφρασης, διερεύνησης, οικοδόμησης και προσέγγισης της γνώσης (White C., 1997). Βασικός, επομένως, στόχος δεν είναι πλέον ούτε η συσσώρευση γνώσεων, κατεξοχήν επιδίωξη του υπάρχοντος κλασσικού μοντέλου, αλλά ούτε και η απλή εξοικείωση με τα νέα τεχνολογικά μέσα. Αντίθετα, η παιδαγωγική διάσταση που λαμβάνει η χρήση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση επιτάσσει την απόκτηση δεξιοτήτων αναζήτησης, αξιολόγησης και χρησιμοποίησης της κάθε είδους πληροφορίας (Βρύζας, 1990). Προϋποθέτει ένα μοντέλο διαλογικής σχέσης δασκάλου-μαθητή, όπου ο εκπαιδευτικός γίνεται καθοδηγητής στη διαδικασία για την απόκτηση της γνώσης (Ματσαγγούρας, 1997).

Σύμφωνα με τους Tsitouridou & Vrizas (2003) και Τζιμογιάννη & Κόμη (2004), οι εκπαιδευτικοί στη χώρα μας έχουν, εν γένει, θετικές στάσεις σχετικά με τις ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Παρόλο όμως τη θετική αυτή στάση, οι εκπαιδευτικοί είναι επιφυλακτικοί και αναγνωρίζουν δυσκολίες στην εφαρμογή των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πρακτική (Τζιμογιάννης & Κόμης 2004). Σύμφωνα με μελέτη των Demetriadis et al (2003), οι εκπαιδευτικοί της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ενδιαφέρονται να χρησιμοποιήσουν εργαλεία των ΤΠΕ με στόχο να βελτιώσουν το έργο τους, αλλά έχουν την τάση να τα προσαρμόζουν στο παραδοσιακό δασκαλοκεντρικό μοντέλο διδασκαλίας. Συγκεκριμένα 1 στους 2 εκπαιδευτικούς

είναι επιφυλακτικοί για την αποτελεσματικότητα των διαφόρων εργαλείων και θεωρούν ότι υπάρχουν σημαντικές δυσκολίες ως προς την παιδαγωγική-διδακτική πλευρά της χρήσης των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πρακτική. Η άποψη αυτή οφείλεται σύμφωνα με τον Τζιμογιάννη (2002), στο γεγονός ότι η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, στα πλαίσια του προγράμματος, περιορίζεται στην τεχνολογική πλευρά και δεν προετοιμάζεται, στο βαθμό που πρέπει το παιδαγωγικό πλαίσιο αξιοποίησης των ΤΠΕ. Η έρευνα των Τζιμογιάννη & Κόμη (2004), η οποία πραγματοποιήθηκε σε 872 εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όλων των ειδικοτήτων, εκτός της Πληροφορικής, έδειξε πως όλοι οι εκπαιδευτικοί, πλην των φυσικών επιστημών είναι αρνητικοί ή επιφυλακτικοί σχετικά με την ένταξη των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Από την άλλη μεριά, οι εκπαιδευτικοί άλλων αντικειμένων, όπως τεχνολογίας, ξένων γλωσσών και λοιπών ειδικοτήτων, έχουν περισσότερο θετική στάση για τις ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Ο Becker (2001) αναφέρει πως οι εκπαιδευτικοί που έχουν εκπαιδευτικές αντιλήψεις που βασίζονται ή επηρεάζονται από τις αρχές του εποικοδομισμού θεωρούν πολύ σημαντικό το ρόλο των ΤΠΕ στη διδασκαλία τους.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την έρευνα των Αναστασιάδη κ.α., οι γυναίκες εκπαιδευτικοί, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία και με περισσότερα έτη υπηρεσίας εκπαιδευτικοί, είναι περισσότερο επιφυλακτικοί απέναντι στις νέες τεχνολογίες και την εισαγωγή τους στην εκπαίδευση. Παράλληλα οι εκπαιδευτικοί εκφράζουν τον προβληματισμό τους για τις επιμορφωτικές διαδικασίες κυρίως σε σχέση με ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας της τάξης. Τα επιμορφωτικά παιδαγωγικά προγράμματα χρήσης του υπολογιστή που εφαρμόζονται, δεν ανταποκρίνονται σε αυτό που προσδοκούν οι εκπαιδευτικοί (Πολίτης κ.α, 2000).

Η ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική είναι μια ιδιαίτερα δύσκολη και περίπλοκη διαδικασία, η οποία απαιτεί χρόνο και συνεχή προσπάθεια. Είναι προφανές, ότι οι εκπαιδευτικοί της πράξης αποτελούν τον καθοριστικό παράγοντα για την επιτυχή ένταξη των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Δεν αρκεί απλά να χρησιμοποιούν εργαλεία των ΤΠΕ και να έχουν πρόσβαση σε νέες πηγές πληροφόρησης, όπως είναι το Διαδίκτυο. Πρέπει να προετοιμαστούν κατάλληλα ώστε να είναι σε θέση να επανοργανώσουν τη διδασκαλία τους με τη βοήθεια εργαλείων των ΤΠΕ, χρησιμοποιώντας παραδοσιακές και νέες διδακτικές και

μαθησιακές στρατηγικές, οι οποίες θα στοχεύουν στην ενεργητική συμμετοχή των μαθητών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΔΑΛΙΑ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από το σύνολο της παρούσης εργασίας συμπεραίνουμε ότι η εξ' αποστάσεως εκπαίδευση αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο προκειμένου για την επιμόρφωση όλων των εργαζομένων, αρκεί βέβαια και οι ίδιοι να γνωρίζουν τη χρησιμότητα των νέων τεχνολογιών στην εργασία τους.

Αναγκαίες λοιπόν θεωρούνται ευρύτερες δράσεις οι οποίες θα ξεφεύγουν από τα τυπικά επιμορφωτικά σεμινάρια τεχνολογικού αλφαριθμητισμού. Οι δράσεις αυτές θα πρέπει να ενταχθούν σε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο, το οποίο οριοθετείται από την τεχνολογική και την παιδαγωγική διάσταση των ΤΠΕ και καθορίζεται από τις ειδικές διδακτικές των αντικειμένων. Το πλαίσιο αυτό προϋποθέτει για τις επιχειρήσεις:

1. την επαρκή αιτιολόγηση της ένταξης των ΤΠΕ στην εργασία,
2. την υιοθέτηση των ΤΠΕ ως γνωστικό-μαθησιακό εργαλείο σε όλο το φάσμα των διαδικασιών μιας επιχείρησης,

και για τα φροντιστήρια Μέσης εκπαίδευσης:

3. την αλλαγή των παραδοσιακών παιδαγωγικών αντιλήψεων των εκπαιδευτικών και την καλλιέργεια μιας νέας εκπαιδευτικής κουλτούρας που θα αξιοποιεί τα πλεονεκτήματα των ΤΠΕ,
4. τη συνεχή υποστήριξη των εκπαιδευτικών με στόχο την ανάπτυξη δεξιοτήτων ενσωμάτωσης των ΤΠΕ στη διδακτική πρακτική.

Όλα τα παραπάνω στοχεύουν στην απόκτηση, από μέρους των εργαζομένων, ικανοτήτων τεχνολογικής, παιδαγωγικής και επικοινωνιακής φύσεως (Klein & Godinet, 2000). Οι νέες τεχνολογίες εξάλλου, δεν αποτελούν από μόνες τους παιδαγωγικό εργαλείο αλλά αναλογικά με την χρήση που τους γίνεται μπορούν να λάβουν μια τέτοια προοπτική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Becker, H. J. (2001), How are teachers using computers in instruction?, 2001 Annual Meeting of the American Educational Research Association, Seattle
1. Demetriadis, S., Barbas, A., Molohides, A., Palaigeorgiou, G., Psillos, D., Vlahavas, I., Tsoukalas, I. & Pombortsis, A. (2003), "Cultures in negotiation": teachers' acceptance/ resistance attitudes considering the infusion of technology into schools, *Computers & Education*, 41(1), 19-37
2. Dunn, L. M. (1968). Special education for the mildly retarded -- Is much of it justifiable? *Exceptional Children*, 35, 0-22.
3. Holmberg, B. (2003), Distance Education in Essence – an overview of theory and practice in the early twentyfirst century, Bibliotheks und Informationssystem der Universitat Oldenburg, Centre for Distance Education
4. Jarvis H, (2003), Integrating Information and Communication Technology into English for Academic Purposes by utilising the skills of practitioners and students, *The English Teacher*
5. Jarvis, P. (2004), *Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
6. Keegan, D. (2001). *Οι Βασικές Αρχές της Ανοιχτής και εξ Αποστάσεως*
7. Klein A. & Godinet H (2000). The teacher as a mediator in a networked society. In D. Watson & T. Downes (eds) *Communication and Networking in Education: Learning in a Network Society*. Boston: Kluwer Academic Publ.
8. Morley D. and Chen K.(1996). *Stuart Hall: Critical Dialogues*, London: Routledge
9. Tsitouridou, M., & Vryzas, K. (2003), Early childhood education teachers' attitudes towards computer and information technology: the case of Greece, *Information Technology in Childhood Education Annual*, 187-207
10. White C. (1997) *Technology and social studies: an introduction*. *Social Education*, 61(3), 147-149
11. Αναστασιάδης Π., Γκερτσάκης Ν., Μαρινάτος Γ., Καρβούνης Λ., Απόψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με την εισαγωγή των ΤΠΕ στην σχολική πράξη

12. Βεργίδης Δ., Λιοναράκης Α., Λυκουργιώτης Α., Μακράκης Β., Ματραλής Χ.,(1998) *Ανοικτή και εξ αποστάσεως Εκπαίδευση – Θεσμοί και Λειτουργίες*, Τόμος Α, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα
13. Βογανάτση Θ. (2010) *Επαγγελματικές και εκπαιδευτικές επιλογές των μαθητών Γ' Γυμνασίου και Α' Λυκείου Κρανιδίου*, ανακτημένο από: http://1lyk-kranid.org.sch.gr/grasep/docs/Epiloges_mathitwn.doc
14. Δημητρακοπούλου Α. (2006). *Ο εκπαιδευτικός και οι τεχνολογίες τις πληροφορίας και της επικοινωνίας*, τελευταία πρόσβαση Μάρτιος 2006, ιστοχώρος http://www.cti.gr/epimorfosi/journal/epimo_training.html
15. Καμπουράκης, Γ., Λουκής, Ε. (2006) *e-λεκτρονική μάθηση*. Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα 2006
16. Καρούλης, Α. (2000). *Προβλήματα σχεδιασμού και ανάπτυξης διαλογικών interfaces για την υποστήριξη multimedia πληροφορικών συστημάτων*. Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
17. Κορωναίου, Α., Δημητρούλη, Κ., & Τικταπανίδου, Α. (2002). *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση και η Διάσταση του Φύλου*, Σχέδιο Μελέτης: Φύλο και Εκπαιδευτική Πραγματικότητα στην Ελλάδα, Επιμέλεια: Β. Δελληγιάννη, Σ. Ζιώγου & Λ. Φρόση, Θεσσαλονίκη
18. Κωτσέλη Α., 2006, *Η διάσταση του φύλου στην προώθηση της ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών μέσω της ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης: η περίπτωση δυο προπτυχιακών προγραμμάτων του ΕΑΠ*, Πάτρα
19. Λιοναράκης Α. & Λυκουργιώτης Α. (1999) *Ανοικτή και Παραδοσιακή Εκπαίδευση*, στο : Βεργίδης Λιοναράκης Α., Λυκουργιώτης Α., Μακράκης Β. & Ματραλής Χ. (1999) *Ανοικτή και εξ αποστάσεως Εκπαίδευση - Θεσμοί και λειτουργίες*, τόμος Α, Πάτρα, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
20. Λιοναράκης, Α. (1999). *Εξ αποστάσεως και συμβατική εκπαίδευση: συγκλίνουσες ή αποκλίνουσες δυνάμεις*. Στο *Distance learning at the dawn of third millennium*. Poitiers: CNED
21. Λιοναράκης, Α. (2002), «*Εκπαιδευτικές Τεχνικές στο Θεματικό Πεδίο “Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης”* », *Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών*, τόμος ΙΙ, Αθήνα: ΕΚΕΠΙΣ.
22. Λιοναράκης, Α. (2005). *Ανοικτή και εξ' αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης*. Στο *Ανοικτή και εξ' αποστάσεως εκπαίδευση-*

- Παιδαγωγικές και τεχνολογικές εφαρμογές*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
23. Μακκουέλ Ντένις (1997), Εισαγωγή στη θεωρία της μαζικής επικοινωνίας. Αθήνα: Καστανιώτης
 24. Ματσαγγούρας Η. (1997). *Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας: Στρατηγικές Διδασκαλίας*. Αθήνα, εκδ.: Gutenberg
 25. Παντάνο Ρόκου, Φ. (2005). «Μοντέλα και σημασία του διδακτικού σχεδιασμού για το e-learning», *Ανοικτή Εκπαίδευση*, 1, σσ. 43-68
 26. Παντάνο-Ρόκου Φ.,(2002^α) Διαδραστικές εφαρμογές πολυμέσων, τεχνολογία, σχεδιασμός και διαδικασίες υλοποίησης, σελ. 163-174, Εκδ. Κριτική, Αθήνα
 27. Πολίτης Π., Ρούσος Π., Καραμάνης Μ. και Τσαούσης Γ., 2000, Αξιολόγηση της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στα πλαίσια του έργου ΟΔΥΣΣΕΑΣ, στο Β. Κόμης (επιμ.), Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση», 583-592, Πάτρα.
 28. Ράπτης Α.,(1999),Πληροφορική και Εκπαίδευση- Συνολική προσέγγιση». Εκδόσεις Α.Ράπτης
 29. Τζιμογιάννης, Α. & Κόμης, Β. (2004), Στάσεις και αντιλήψεις εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με την εφαρμογή των ΤΠΕ στη διδασκαλία τους, στο Μ. Γρηγοριάδου (επιμ.), *Πρακτικά 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή "Οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση"*, Τόμος Α', 165-176, Αθήνα
 30. Τζιμογιάννης, Α. (2002), Προετοιμασία του σχολείου της Κοινωνίας της Πληροφορίας. Προς ένα ολοκληρωμένο μοντέλο ένταξης των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 122, 55-65
 31. Jonassen, D.H. (1994) 'Thinking Technology : toward a constructivist design model', *Educational Technology*, April, pp. 34-37
 32. Hamalainen, M., Whinston, A.B. and Vishik, S., (1996). Electronic Markets for Learning: Education Brokers on the Internet. *Communications of the ACM* No. 39
 33. Delahoussaye M. & Zemke R. (2001). 'About Learning On-Line'. *Training*. Sep. 2001, 49-59